

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Literární dílo a problém lidské existence

Markéta Šillerová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Literární dílo a problém lidské existence

Markéta Šillerová

Vedoucí práce:

PhDr. Stanislav Stark, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu předložené bakalářské práce PhDr. Stanislavu Starkovi, CSc. za odborné vedení, rady a připomínky.

Obsah

Úvod	1
1 Španělská literatura.....	3
1.1 Obecná charakteristika	3
1.2 Fáze vývoje španělské literatury	4
1.3 Historické okolnosti vývoje španělské literatury 20. století	6
2 Generace roku 1898.....	9
2.1 Příčiny vzniku „osmadevadesátníků“	10
2.2 Předchůdci generace 1898	11
2.3 Význam generace 1898.....	13
2.4 Profil „osmadevadesátníků“	14
2.5 Generace 1898 versus její předchůdci	16
2.6 Společné úsilí generace 98.....	17
2.7 Dílo „osmadevadesátníků“	19
2.8 Modernismus a generace 98	20
2.9 Zhodnocení snah generačního hnutí roku 1898.....	21
2.10 Generace 14 v roli následovníků	22
3 Život a osobnost Miguela de Unamuna	23
3.1 Inspirace a vlastní tvůrčí činnost	25
3.2 Ústřední témata tvorby – španělský problém a smysl lidské existence	26
3.3 Unamuno jako předchůdce existencialismu	27
4 Unamunův literární styl	28
4.1 Unamunova esejistická tvorba.....	29
4.2 Španělské essaye.....	29
4.3 Tragický pocit života v lidech a národech	32
4.4 Unamunova románová tvorba.....	33
4.5 Mlha.....	34
4.6 Celý muž.....	38
5 Závěr.....	41
6 Summary.....	42
7 Seznam použité literatury	44

Úvod

Dovolte mi úvodem pár slov. Ráda bych na tomto místě zmínila kritéria, která formovala výběr mého téma. V dalším bodě se budu zabývat stručnou osnovou své odborné práce. V závěru se pokusím uvést cíl, ke kterému má činnost směřuje.

Za vskutku důležité kritérium považuji potenciální schopnost danou problematiku zpracovat, neboť pouhý zájem není určující. Je velmi náročné odhadnout, jsem-li schopna vybranou oblast úctyhodně zvládnout. Na otázku, zda jsme schopni dostat svého slibu, který jsme stvrdili vzájemnou smlouvou mezi námi a vedoucím práce v podobě podkladu pro zadání, je složité dát jednoznačnou odpověď. Pokud však nejsme proroky. Za velmi obtížné pokládám sebehodnocení ve smyslu dostatku zkušeností a znalostí. S těmi k práci přistupujeme. Ony formovaly naše rozhodování při výběru tématu. Otázkou zůstává, zdali šťastně či naopak. Odpovědí je Vaše reakce, reakce čtenáře.

Téma mé odborné práce nese název *Literární dílo a problém lidské existence*. Z tohoto pojmenování lze usuzovat, že se jedná o téma dozajista velmi široké. Potenciálnímu zájemci je tímto dána jistá benevolence, se kterou k němu může přistupovat. Rozsáhlý název umožňuje velké množství interpretací.

Z výše uvedených důvodů padla volba právě na ono velké téma, do kterého je mnou vloženo téma užší, a sice téma vztahující se ke španělské literatuře. Tímto se postupně dostáváme k samému jádru práce, kterým je osobnost Miguela de Unamuna. Má cesta k tomuto kontroverznímu a neopakovatelnému mysliteli byla dlouhá, nutno podotknout, že místy trnitá. Pamatuji si na první dojem při setkání s jeho textem. Naprostá bezradnost. Pamatuji si na druhý dojem. Úžas. Úžas nad jeho osobností, kterou nikdo a nikdy nemůže zcela pochopit. Celoživotní bojovník toužící po nesmrtelnosti. Autor „tragického pocitu“, který vyplývá z vůle žít a nutnosti zemřít. Za setkání s touto jedinečnou bytostí vděčím předmětu *Španělština pro humanistiku*. Uvedený předmět značně rozšířil mé obzory v oblastech pro mě do té doby neznámých. Poskytl mi celou řadu informací a inspiroval mě k sepsání této odborné práce.

Předkládaná práce je rozdělena do čtyř částí. V té první zmiňuji obecnou charakteristiku španělské literatury. Pokračuji jejím vývojem a zabývám se jeho jednotlivými fázemi. Za důležitý prvek považuji přítomnost poslední kapitoly prvního oddílu, ve kterém uvádím historické okolnosti výše zmíněného vývoje.

Ve druhé části práce se zabývám španělským generačním hnutím. Tento úsek je rozdělen do několika menších kapitol. Čtenář se zde dozví řadu informací o příčinách jejich vzniku, o jejich předchůdcích či nástupcích, o díle jednotlivých členů. Část se zaměřuje, jak je patrné již z názvu, na generaci roku 1898. Na skutečnost existence hnutí je třeba upozornit, neboť Unamuno byl jedním z nejdůležitějších článků celé generace.

Třetí část se týká osobnosti Miguela de Unamuna. Je zde nastíněn jeho nelehký život, který je vodítkem k tvorbě samotné.

V závěrečné části se čtenář setkává s ústředními tématy jeho specifického literárního stylu, stejně jako s rozbořením některých významných, existenciálně laděných děl.

Cílem práce by mělo být dosažení uceleného pohledu na zpracovávanou tematiku. Proto je třeba ji začlenit do širšího kulturně – historického kontextu. Práce se opírá o téma osobnosti, která je v českém prostředí jen málo známá. Cílem mé činnosti je pokus o drobný vhled do problematiky lidské existence v pojetí Miguela de Unamuna.

1 Španělská literatura

1.1 *Obecná charakteristika*

Španělskou literaturou lze rozumět literární tvorbu, která je vyjadřována prostřednictvím španělského jazyka. Je zde rovněž zřejmá úzká vazba se španělskou národní kulturou. Jedná se zejména o díla těch spisovatelů, kteří pochází přímo z evropského španělského prostředí. Na druhé straně však nelze vyloučit ani existenci tvůrců dobrovolně či nedobrovolně se vzdalujících tomuto prostředí. Onou nedobrovolností mějme na zřeteli především okolnosti spojené s důsledky španělské občanské války v letech 1936 – 1939.

Španělský jazyk slouží také jako nástroj uměleckého vyjadřování ve Španělské Americe – Hispanoamerice. Zmíněný jazyk zde dal vzniknout příslušným národním literaturám, které se v druhé polovině 20. století dostaly do centra celosvětového zájmu. Díky stejnorodosti španělského jazyka jsou pak právem považovány za jednolitou „latinskoamerickou literaturu“. V rámci této písemné tvorby vyniká především jméno představitele kolumbijské literatury – Gabriel García Márquez. Nelze však opomenout ani Jorgeho Luise Borgese, slavného spisovatele Argentinské republiky.

Termín španělské literatury je však povětšinou výsledkem povrchní představy o tom, že tato literatura pokrývá celou oblast Španělska, rozkládajícího se na Pyrenejském poloostrově. V důsledku toho pak dochází k přehlížení faktu o existenci dalších svěbytných literatur na témže poloostrově. Ty jsou však tvořeny v odlišném jazyce. Proto je zde možné spatřit baskickou literaturu, tvořenou v nerománském jazyce, či literaturu pocházející z jiného románského jazyka, katalánskou či galicijskou. Katalánská literatura je oproti galicijské, literaturou snáze pronikající do okolní Evropy, díky společné hranici s francouzským kulturním prostředím. V povědomí ostatních Evropanů má proto své nezastupitelné místo. Na českém území se jí dostalo značné pozornosti zásluhou Jaroslava Vrchlického a jeho žáka Sigismunda Boušky. Důvodem mohlo být její emancipační úsilí, které bylo podobné zdejším snahám na přelomu 19. a 20. století.

1.2 Fáze vývoje španělské literatury

Pokud se zabýváme španělskou literaturou 20. století, měli bychom mít na zřeteli fakt, že se jedná o jednu z jejích nejčerstvějších fází. Počátky jejího plynulého vývoje totiž sahají až do dob středověkých, konkrétně do 12. století, kdy vznikla *Píseň o Cidovi*. Od středověku dochází k vývoji literatury směrem k postupnému nabývání intenzity a univerzality. Svých úspěchů dosáhla zvláště díky tvorbě Miguela de Cervantese, Lope de Vegy, Calderóna a mnohých dalších představitelů Zlatého věku 16. a 17. století.¹ Posledně jmenovaný umělec Pedro Calderón de la Barca se oproti Cervantesovi či Lope de Vegovi stal velmi úspěšným, a to nejen díky svému talentu. Jeho schopnost získat si přízeň mocných na svou stranu ho vynesla na dvorní scénu, kde se proměnil v „oficiálního básníka“.²

Patrný vliv italského humanismu a díla zmíněných tvůrců dopomohla španělské literatuře k postupnému získání univerzality. To pak umožnilo její posun nad rámec evropského umění k položení základů literatur Hispanoameriky. Vzestup španělské národní literatury šel ruku v ruce s tehdejší mocenskou pozicí Španělska. Z objektivního celoevropského hlediska se můžeme domnívat, že se jednalo o převzetí vůdčího postavení doposud nepřekonané kultury renesanční Itálie. Držba této výsadní pozice v rámci světového kulturního vývoje je tak právem připisována Španělsku. A jak známo, štafeta je později z vlastnictví Španělů předána Francouzům.

Období klasicismu a osvícenství - ve srovnání s předchozí érou Zlatého věku, nebylo dobou výsostného postavení španělské umělecké tvorby. Dynamika jejího vývoje vzhledem k vývoji francouzské nebo anglické kultury značně zaostávala. Španělští literární historici se ovšem odvolávají na nesouměřitelnost zmíněných kultur, přestože nelze hovořit o absenci analogických vývojových rysů v literatuře španělské.

Nastupující umělecké směry ve Španělsku 19. století, jakými byly romantismus a realismus, opět nepředstavovaly přínos čehosi ryze nového. Na druhou stranu však nelze opomenout zjevný vliv, který mělo toto století na znovuoživení národní

¹ Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, Karolinum, Praha 1999, s. 9.

² Calderón se na rozdíl od svých současníků zaměřil na jedinou literární oblast, kterou bylo drama. Je autorem více jak 200 her. Jeho dílo bylo však zejména obměnou již existujících témat dramatiků Zlatého věku.

Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1984, s. 101.

literatury. Velmi významnou se stává klasická španělská literatura Zlatého věku, neboť inspiruje řadu tvůrců střední Evropy. Její jedinečnost obdivovali bratři Schlegelové či německý filosof a spisovatel Herder. Byli ohromeni zejména její duchovní univerzalitou a ryzí národní povahou, jejími ojedinělými atributy. Nesmí být opomenut ani důležitý fakt, že španělská literatura, přestože přejímala cizí podněty okolních zemí, se nikdy neoprostila od typických rysů náležících jejímu národu. Ať už máme na mysli španělské rytířské romance, divadelní tvorbu Lope de Vegy nebo postavu Dona Quijota. Posledně zmiňovaný představuje příklad přejaté formy rytířského románu doplněného příznačnou národní ryzostí. Španělská umělecká tvorba 19. století se stala inspirací také pro sousední Francouze. Prosper Mérimée píše tou dobou své vrcholné dílo *Carmen*, nesmrtelnou novelu současnosti.

Ani druhá polovina 19. století neznamenal pro španělskou literaturu zcela zásadní zlom. Nacházíme se v dobách nastupujícího realismu, naturalismu a kostumbrismu³, kterým se nepodařilo povznést literaturu nad rámec jejího vlastního národa. Přesto se lze setkat s umělci zvučných jmen, jakými jistě byli básník Gustavo Adolfo Bécquer či představitel realistického románu Benito Pérez Galdós. Očekávaného uznání se však dočkali především ve své zemi.

S příchodem 20. století se španělská národní literatura těší nebývalému rozmachu. José - Carlos Mainer označil její periodu v letech 1898 – 1939 za Stříbrný věk. V těch dobách se dostala díla Unamuna a Ortegy y Gassetta do celosvětového povědomí. Stali se nositeli velmi cenných literárních hodnot. Úspěchu se těšili dokonce u českých vzdělanců, kteří užívali překladů jejich děl ke svému intelektuálnímu obohacení.

Stojíme před nepopiratelným faktem, že se Španělsko stalo, co se týče hodnot, rovnocenným konkurentem literatur předních evropských národů. Politování hodnou událostí však zůstává občanská válka v letech 1936 – 1939, která tento vzestupný vývoj

³ Termínem kostumbrismus označujeme v širším smyslu literaturu, zobrazující společenské mravy. Původem je ze španělského výrazu *costumbres* – zvyky, mravy, obyčeje. V užším smyslu je tímto termínem označen proud, vznikající v období romantismu, jehož formou byl „žánrový obrázek“. Tento útvar potom sloužil k zobrazení aspektů národního života, jakým byly lidové slavnosti či komické a negativní společenské jevy. Tamtéž, s. 137.

značně rozrušila. Následná existence redukcionismu ve vnímání španělské literatury celého 20. století proto není ničím zanedbatelným.⁴

1.3 Historické okolnosti vývoje španělské literatury 20. století

Za předpokladu, že bychom chtěli definovat 20. století jako jednu z historických etap, mohli bychom užít výrazů blížících se akceleraci, zrychlení v rámci dějinného vývoje. Jedná se o století charakterizované rychlostí a neustálými změnami, které se dotýkají všech aspektů lidského života.⁵

Počátek 20. století nebyl pro Španělsko právě příznivým obdobím. Roku 1898 je poraženo ve válce se Spojenými státy. Následně ztrácí své poslední zámořské kolonie v Americe i Asii. Tyto události se pro do té doby největší koloniální zemi světa staly fatálními. Španělský národ se musel smířit se skutečností změny dosavadního mezinárodního statutu říše. Přívlastek „světovládná“ jí již nebyl vlastní.⁶

Zemí se šířila nespokojenost s vládnoucím režimem, avšak stále v mezích udržitelnosti.

K citelnému prohloubení vzrůstající krize došlo na sklonku první světové války. Španělsko jako neutrální stát prožilo za války období prudkého rozkvětu, které přispělo k urychlení procesu kapitalizace národního hospodářství. Tato událost znamenala rozštěpení španělského národa na dvě linie. Zatímco ta užší sledovala pouze své zisky, podstatná většina se potácela v bídných životních podmínkách. Ohlasem na stávající situaci byly sociální a politické nepokoje, které v letech 1916 – 1917 překonaly dosavadní negativní události Španělska.

Závěr války však neznamenal obrat k lepšímu. Válečná konjunktura je vystřídána hospodářskou depresí, jejímž následkem je snižování mezd a masová nezaměstnanost. Španělský proletariát se nechává inspirovat příkladem Velké říjnové revoluce, která mu přinášela vidinu perspektivního boje. Napětí v zemi postupně přibývá také díky

⁴ Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 10-11.

⁵ Dostupné z: http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/intr_sigloxx.html#

⁶ Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 12.

intervenci v Maroku. Výsledkem je krizová situace, kterou již není možné zvrátit obvyklými způsoby, a tak se roku 1923 španělská reakce obrací ke způsobům zcela novým. Tento rok tak představuje počátek vojenské diktatury v zemi.⁷

Diktatura generála Primo de Rivery vedla k odstranění politických stran a zavedení vlády vojenského direktoria. To vše podnikl za souhlasu krále Alfonse XIII., inspirován italským vzorem Mussoliniho fašistické diktatury. Přes zdánlivé úspěchy se však rovněž setkal s výhradami vůči své autoritativní vládě. Přítomnost intelektuálních kruhů znamenala trvalé ohrožení pro generálovu osobnost. Byli to oni, kdo toužili po převratu od diktatury k republikánskému zřízení. V těch dobách na sebe nejhlasitěji upozornil Miguel de Unamuno, který byl za své činy tvrdě stíhán. Nejinak tomu bylo v případě Valle - Inclána, který se svou divadelní hrou *Kapitánova dcera* značně zhoršil mínění o vojenském stavu. Nutno podotknout, že útoky mezi Primo de Riverou a intelektuály se vyznačovaly zejména osobní nevraživostí a absencí rysů projevujících se v pozdější diktatuře.

Monarchie se však nezachránila ani pod taktovkou autoritářského režimu. Spolu s celosvětovou hospodářskou krizí padá generálova vláda a roku 1931 dochází k vyhlášení druhé republiky.⁸ Významná událost představovala pro španělský lid naději, že dojde k dovršení procesu revoluce započaté již za války proti Napoleonovi.⁹ Očekávaná modernizace republikánského Španělska se potom měla týkat zejména omezení vlivu katolické církve a armády, zmírnění sociálního napětí formou pozemkové reformy a zkvalitnění vzdělávání širokých vrstev obyvatel. Naděje vkládané do nového režimu se brzy ukázaly planými. Zklamání vyjadřovali i sami duchovní otcové republiky, mezi něž směle řadíme filozofa Ortegu y Gassetu. Ten na adresu nového režimu napsal přímočaré a výstižné: „*Není to ono*“. Problémy režimu se ukázaly mít původ zejména v příčinách nevyváženosti střední sociální vrstvy. V důsledku toho dochází ke zřetelné polarizaci společnosti, jejímž symptomem byl prudký nárůst násilí a anarchistických povstání. Mezi další příznaky vyhocených sporů ve společnosti lze řadit založení „antimarxistické a antiparlamentaristické“ Španělské

⁷ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 169.

⁸ Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 13-14.

⁹ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 169.

falangy – Falange Española roku 1933. Zmíněnou stranu založil José Antonio, syn generála Primo de Rivery, jako nápodobu Mussoliniho italského fašismu.

Stávající situace se ukázala neudržitelnou, politické síly země se potýkaly s bezvýhodným směřováním. Po volbách uskutečněných roku 1936 se stává jednoznačným vítězem Lidová fronta. Jednalo se o širokou politickou formaci levicových stran, v jejímž čele stanul republikánský demokrat Manuel Azaña. Nedostatečně silná vláda však ztrácela kontrolu nad následným vývojem událostí. Přestože měli demokratičtí republikáni představu o modernizaci Španělska v podobenství k demokratické Evropě, nemohli se této ideji fakticky přiblížit. Vládě se v důsledku celé řady nepříjemných událostí nepodařilo udržet veřejný pořádek. Její demokraticky smyšlené snahy byly neustále podryvány, a to činností radikálních stoupců, především anarchistů. Na druhé straně ovšem stáli také stoupcí leninského plánu, kteří usilovali o přeměnu z buržoazní revoluce na revoluci socialistickou.

Červenec roku 1936 se stal klíčovým datem, jelikož znamenal počátek letitého konfliktu. Začal vypuknutím povstání, ke kterému poskytli podnět vojenští činitelé usilující o zvrát nastalého vývoje po vzoru minulých zásahů španělské armády. Původní záměr povstalců se však změnil v občanskou válku, v jeden z nejkrvavějších a nejkrutějších konfliktů 20. století.¹⁰

Zastánci španělské demokracie se díky svému hrdinství sice těšili obdivu celého světa, ale porážky protivníka nedosáhli.¹¹ Povstalci, v jejichž čele posléze stanul generál Francisco Franco y Bahamonde, se triumfu vítězného tažení dočkali. Přestože tomu značně napomohlo tehdejší nacistické Německo a fašistická Itálie, jež poskytly rozhodující materiální a vojenskou pomoc. Opačný postoj zaujaly západní kapitalistické země – Francie a Anglie, které se rozhodly nevměšovat mezi radikálně smýšlející střetnuvší strany. Rokem 1939 potom oficiálně končí započatý válečný konflikt, a to vítězstvím Francových vojsk. Ne náhodou se historikové domnívají, že občanská válka byla jen přehrou k druhé světové válce.

Nelze opomenout ani existenci světového intelektuálního společenství, jehož účastníci sympatizovali zejména s věcí Španělské republiky. Někteří z řad spisovatelů

¹⁰ Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 14-15.

¹¹ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 170.

se válečného střetu zúčastnili dokonce jako vojáci. Příkladem uveďme slavného spisovatele George Orwella. Jiní zase zpracovali téma války literárně či publicisticky, jak tomu bylo u Ernesta Hemingwaye. Námět španělské války nacházíme i v Čechách, a to především v poezii Nezvalově, Holanově, Halasově nebo Seifertově.¹²

Po Francově nástupu je ve Španělsku nastolen režim fašistické diktatury. Ačkoli se zprvu zdálo, že Francův vůdcovský režim nepřežije zhroucení těch, kteří mu napomohli k vítězství, realita byla odlišná. Franco disponoval jistým vizionářstvím a dokázal se od výše zmíněných zemí zavčasu odpoutat. Díky svým schopnostem si našel nové ochránce, jejichž podpora i nesoulad opozičních sil mu daly možnost vládnout ještě dalších třicet let. Po jeho smrti roku 1975, usiluje Španělsko o obnovu parlamentního politického systému, třebaže spleťtými a obtížnými cestami.¹³

2 Generace roku 1898

Závěrečná fáze 19. století pro Španělsko rozhodně nepředstavuje ukončení jedné historické epochy. Skutečnosti, jakými byly politická desorientace, vření v sociálních vrstvách a stav umělecké prázdnoty, byly právě těmi adepty, kteří postoupili do následujícího století.

Po ztrátě posledních drobtů koloniální moci se země řítí vstříc celkovému úpadku. Jako reakce a protest proti stávající situaci se formuje tzv. generace roku 1898. Dle Azorína je „*tato generace naplněna nenávisným odporem proti ponurému Španělsku holdujícímu podívané na krutost a smrt*“.

Nově vznikající generace se přibližovala skutečnosti hrozící porážky, která se dotýkala jejího vlastního národa. Španělská tragédie se jevila čím dál více zřetelnou, až ve svém vrcholu dosáhla definitivního zhroucení imperiální politiky tehdejší monarchie. Příčiny vzniku tragédie pak členové generace spatřovali ve faktu, že Španělé neznají samy sebe a neváží si cizí kultury. Spisovatelé se tak snaží poznat svou zem v celé své komplexnosti. Zajímají se o její minulost a dávné umělce z řad básníků či malířů, jejichž díla by mohla posloužit k odhalení ponuré záhady. Inspiraci hledají

¹² Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 15.

¹³ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 170.

kupříkladu v uměleckém vyjádření Francisca Goyi. Kromě již zmíněných historicko - kulturních aspektů se pozornost spisovatelů ubírá také směrem k vědě a filosofii.¹⁴

2.1 Příčiny vzniku „osmadevadesátníků“

Během 19. století dochází k dovršení obrodného procesu v rámci španělské literatury. Tato skutečnost se však netýkala ostatních oblastí kulturního vývoje, jakými byly výše zmiňované obory, věda a filosofie. Pokud bychom například vzpomněli na vládu Ferdinanda VII., pro kterého bylo myšlení jen „zhoubnou mánií“, pak bychom z tohoto jistě mohli vyvodit mnohé důsledky. Proces plynulého kulturního vývoje byl v zemi neustále rozrušován celou řadou negativně působících faktorů. Neustálé výkyvy v politice, střídání absolutistických a liberálních vlád, smrt povstání vedoucí k občanským válkám. Z uvedených důvodů je kulturní stagnace Španělska pouze adekvátní reakcí.

Zaostalost v zemi se však netýkala jen kulturního pole. V dobách, kdy byla sousední Francie ve své „belle époque“, bylo Španělsko z hlediska hospodářství zemí nevyrovnanou a zvolna upadající.

Přes skutečnost všeobecné stagnace země, představovala literatura šťastnou oblast, ve které docházelo k obrodnému procesu. A to zejména díky faktu, že nebyla v takové míře závislá na státní moci a vládním systému. Z toho důvodu se právě ona mohla rozvíjet, na rozdíl od závislého hospodářství či vědeckého poznávání. Ve chvílích, kdy despotický vládce Ferdinand VII. zavírá univerzity a přetrhává tímto aktem zahraniční styky, se literatura dostává do vedení. Díky liberálním emigrantům je totiž obohacována nejnovějšími evropskými proudy a postupně čerpá podněty pro svůj další rozvoj.

Ani tuto oblast však není možné zcela vyjmout z tehdejší španělské úpadkové atmosféry. Neboť vše do sebe nějakým způsobem zapadá, jedno ovlivňuje další. K obrození španělské literatury v 19. století sice dochází, ale jen v rámci možností. Nelze ji v žádném případě srovnávat s literaturou Zlatého věku. Této podoby vskutku

¹⁴ Chabás, J., *Dějiny španělské literatury*, přel. O. Bělič, SNKLHU, Praha 1960, s. 295.

nedosahovala, což jí v souhrnu výše uvedených informací nelze jakkoli vyčítat. Na samém sklonku století se tak i ona stává součástí systému stagnace a úpadku, a to především v oblasti dramatu a poezie.

2.2 Předchůdci generace 1898

Je třeba vzít na vědomí, že osmadvadesátníci nebyli první generací, která upozorňovala na problematickou situaci Španělska. Existovala zde již řada předchůdců volajících po nápravě nastalých tristních poměrů.¹⁵ O prvenství se však zasloužili v rámci periodizace španělského literárního vývoje, neboť to byli právě oni, kteří k tomuto členění generací 20. století dali podnět. Proto po nich vzniká generace roku 14, následuje generace 27, dále generace 36, generace let padesátých, šedesátých či generace postfrankismu.¹⁶

Mezi jedno z nejvýznamnějších obrodných hnutí předcházející výše zmíněnou generaci patří jistě krausismus. Jednalo se o filozofii německého profesora a novokantovského myslitele K. Ch. F. Krauseho. Přestože byla jeho filosofie vnímána v německém prostředí jako bezvýznamná, v tom španělském se jí dostalo značné pozornosti.¹⁷ Zatímco v Německu plnila opoziční funkci vůči filosofii Marxe a Engelse¹⁸, ve Španělsku představovala průlom do scholastiky, která se na tamních univerzitách stále držela svého kormidla.

Krausisté bývají někdy označováni jako vychovatelé moderního Španělska, neboť tento směr disponoval etickým jádrem a měl vliv na španělskou pedagogiku. Nejdůležitější úlohu zde sehrál slavný španělský pedagog Francisco Giner De Los Ríos. Ten si zřídil tzv. Nezávislý vzdělávací ústav, ve španělském jazyce nazvaný Institución libre de enseñanza. Posláním institutu spočívalo ve výchově mladých lidí podle tehdejších inovativních pedagogických a didaktických metod. Produktem této pedagogické techniky měly být harmonicky rozvinuté osobnosti, jejichž vědomí se opírá o pevné mravní základy. Mělo se jednat o bytosti, schopné zmocnit se důležité úlohy

¹⁵ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 171-172.

¹⁶ Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 28-29.

¹⁷ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 177.

¹⁸ Chabás, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 296.

v tehdejší svět. A právě to se díky neotřelému stylu vzdělání a výchovy povedlo význačným básníkům generace 1898, Machadovi a Jimenézovi.

Joaquín Costa, další z představitelů krausismu, byl známý nejen díky svému heslu „chléb a školy“. Byl tím, kdo usiloval o obnovu země, tím, kdo nemilosrdně poukazoval na reálný úpadek Španělska. Costovo myšlení však vykazovalo rozporné znaky. Na jedné straně se domáhal evropeizace, na té druhé stále ulpíval na tradicích. Ne náhodou u něj Unamuno spatřoval „analogii mezi jeho politickými idejemi a feudálním karlismem“. Na rozdíl od Machada a Jimenéze, kterým Ginerův ústav připravil půdu pro budoucí pozitivní rozvíjení jejich osobností, se Costa nezapsal do historie právě příznivě. Zřejmě u něj nedošlo k osvojení morálních hodnot, které ústav předával, a tak se stal původcem španělských koloniálních útoků na černém kontinentu.¹⁹

Mezi ostatní předchůdce zmiňované generace patří dozajista také Ángel Ganivet, jenž se dobrovolně vzdal svého života právě roku 1898. Tato postava sice náleží svým dílem do 19. století, ale byla rovněž velmi podnětnou pro intelektuály století následujícího.²⁰ Ačkoli se autor věnoval své tvorbě jen několik let, jeho bibliografie se rozhodně nepotýká se skrovností. Mezi jeho nejvýznamnější díla bychom mohli zařadit *Španělskou ideologii*. Žádným překvapením by neměl být fakt, že se jedná o hořké úvahy nad úpadkem země a jejího národa. Ganivet na řádcích svého díla usiluje o nalezení východisek vedoucích k obnovení ztraceného lesku Španělska.²¹

S krausisty sdílel názor, že španělský lid potřebuje nové přesvědčení, novou národní výchovu. Oproti Costovi, jehož pozornost se upínala na reformu materiálních podmínek Španělska, se Ganivet soustředil na „restauraci národního ducha“. Ten je podle jeho stanoviska chápán jako duch teritoriální, ze kterého se vyvozují „schopnosti ducha uměleckého, náboženského a právního“.²²

Tímto krokem směrem k samotné duši Španělska chce autor poukázat na skutečnost, že pouze za předpokladu sepětí se s vlastní zemí, lze dosáhnout obrody doposud rozptýlených národních sil. V Ganivetově slavné knize se konkrétněji

¹⁹ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 177.

²⁰ Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 18.

²¹ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 178.

²² Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 18.

seznamujeme s podmínkami, za jakých by země mohla dosáhnout požadované obnovy. Nejdůležitější je přitom oprostít se od mocné touhy vládnout ostatním zemím a soustředit svoji pozornost na řešení vlastních problémů. Tvrzení Joaquína Costy o nutnosti „poevropštění“ Španělska, protože jen tak bude prý obnova země možná, je v protikladu ke stanovisku Ganiveta, který disponuje heslem: „*Nechod' ven; pravda sídlí uvnitř Španělska*“.²³

Rezervovaný postoj, který choval autor k zemím ostatní Evropy, plyne z jeho nenávisti vůči technické kultuře. Domníval se, že technické vynálezy pro člověka představují cosi zhoubného. Hodnoty materiálního a technického pokroku pro Ganiveta nenabývaly většího významu, neboť byl přesvědčen o paralele mezi zvětšováním technického rozvoje a současným snižováním lidství. Těmito myšlenkami se však proslavila zejména vůdčí osobnost generace 1898, Miguel de Unamuno.²⁴

Přestože byla Španělská ideologie dlouho pokládána za „bibli moderního španělství“, ubíhající čas nám umožňuje dílo zhodnotit mnohem objektivněji. Třebaže bylo poukázáno na soubor symptomů reálného úpadku země a na jejich eventuální původce, Ganivetovy iluze poněkud ztrácí hodnotu. Nevěří totiž v moc vlastního národa, neboť dle jeho slov není schopen podílet se na řízení veřejných záležitostí. Otázkou však zůstává, kdo jiný je s to účastnit se obnovy země, když toho není schopen vlastní národ? Díky kontroverzním úvahám na téma národního charakteru se Ganivetova *Španělská ideologie* zdá být velice konfliktním dílem.²⁵

2.3 Význam generace 1898

Předchozí kapitola upozorňuje na fakt existence předchůdců spisovatelů roku 1898. Nezbyvá nám než se zaobírat otázkou po smyslu významu uvedeného roku. Zdánlivě se může jevit jako přeceňovaný, neboť tendence s ním spojované se vyskytovaly již před ním. Uvědomme si, že skutečnost koloniální katastrofy nebyla zásadním zvratem, který by přivodil zcela nové poměry ve společnosti. Představovala však „zvon bijící na poplach“. Odhalila tristní stav, ve kterém se země nacházela,

²³ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 178.

²⁴ Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 19.

²⁵ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 178.

před zraky celého španělského národa. Tajemná realita, do té doby zjevná pouze několika málo vizionářům, byla nucena vzdát se své přetvářky a umělé masky. Vleklé a utajované onemocnění země se rázem ukázalo být onemocněním nepřehlédnutelným a alarmujícím.

Jednalo se právě o mladé intelektuály, kteří o sobě dávali vědět na přelomu dvou století. Zjevná skutečnost koloniální pohromy se stala jen záminkou pro setkání jejich protestních názorů. Ty se vyznačovaly vysokou mírou individualismu, kterému pomohlo alespoň dočasné spojení se v jedno. Katastrofa se stala jejich poutem i pomocníkem urychlujícím jejich intelektuální vývoj. Rok 1898 zformoval uvedené osobnosti až do podoby generace, oficiálně první v pořadí.

2.4 Profil „osmadevadesátníků“

Generace 1898 byla uskupením intelektuálně založených spisovatelů, narozených mezi léty 1864 až 1875. Obecně vzato se jednalo o tvůrce, jejichž myšlení se vyznačovalo podobnými rysy. Všichni z nich si uvědomovali možný dosah katastrofy roku 1898. Tato událost je pak spolu se známým „duchovním průvodcem“ Miguelem de Unamunem považována za pouto mezi jednotlivými autory.²⁶

Spisovatelé generace bývají někdy spojováni s uskupením „snílkovským, destruktivním či anarchistickým“. Postava filosofa Nietzscheho je z hlediska literární minulosti považována za jejich tzv. „zástupného vůdce“, neboť toho pravého a nepopíratelného mezi sebou „údajně“ neměli.²⁷ Není náhodou, že se právě Unamuno v jednom ze svých dopisů adresovaných k rukám Leopolda Gutiéreze Abascula z roku 1896, rozepisuje o inspiraci představitelem hesla „vůle k moci“ a jisté náklonnosti k anarchismu. Doslova píše: „*Přikláním se nyní k jistému druhu anarchismu, protože právě studuji transcendentální a filozofický anarchismus u Stirnera, Nietzscheho, Bruno Villera a dalších. Je to hnutí spíše literární a filozofické než ekonomické.*“²⁸

²⁶ Dostupné z: <http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/index.html>

²⁷ Fousek, M., Miguel de Unamuno. O člověku pro člověka. *Svět literatury*, 2007, č. 35, s. 117.

²⁸ Novotná, J., Kontroverzní Unamuno. *Tvar*. 1992, roč. 3, č. 22, s. 2.

Corpus Barga, novinář se smyslem pro humor, označil výše uvedenou generaci jako „VABUM“. Zdánlivě nesouvisející zvučně znějící zvukomalba představuje iniciály nejdůležitějších představitelů, kam náleží Valle - Inclán, Azorín, Baroja, Unamuno a Machado.²⁹

Rok 1898 poskytl uvedeným protagonistům označení jejich identity. Tu v literárních souvislostech později oživil spisovatel José Martínez Ruiz, lépe známý pod pseudonymem Antonio Azorín. O pojmenování generace 98 se dozvídáme také od Ortegy y Gasset. Ten roku 1913 v tisku *El Imparcial* nabádá příslušníky své generace, aby se podíleli na národní reformě, která měla nahradit tehdejší nefunkční politickou situaci řádným demokratickým uspořádáním. Vzhledem ke skutečnosti, že byl Ortega o desetiletí mladší než Azorín, obracel se svou výzvou na pokolení svých vrstevníků, kteří byli později označeni jako generace následující, generace roku 1914.

Azorínovi se ale natolik zalíbil Ortegov termín značící jeho generaci, že ho neváhal použít, aby jím pojmenoval své vlastní přívržence, původem z šedesátých a sedmdesátých let 19. století. V novinách *ABC* se ve stejném čase začínají paralelně objevovat články Azorínovy i Ortegovy, samozřejmě o nově stanovené „Generaci 1898“. Ráda bych upozornila na skutečnost, že v původní sestavě generace, jak ji uvedl Azorín, chybí básník Antonio Machado. Naopak přebývají jména osobností, kterými byly Ramiro de Maeztu, Rubén Darío, Jacinto Benavente a Manuel Bueno. Azorínův seznam překvapivě zahrnoval Nikaragujce Daría, který vskutku nemohl chápat zlomové události země tak dobře, jako Španělé samotní. Jeho vztah ke katastrofě roku 1898 můžeme považovat jen za zprostředkovaný, vliv v rámci modernismu bychom však opomíjet neměli. Na rozdíl od výčtu Azorínova se v pozdějších koncepcích literárně - historických nelze setkat se jmény významných dramatiků Buena a Benaventa.

Antonio Azorín spatřoval u výše uvedených spisovatelů celou řadu společných znaků. Všichni z nich velmi citlivě vnímali pohromu roku 1898, do centra jejich pozornosti se dostávala i mimo španělská literární tvorba, a co je nejdůležitější, stali se organizátory společenského nesouhlasu souvisejícího s reformou písemnictví.

²⁹ Chabás, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 297.

Nutno podotknout, že samotní stoupci uvedené generace se povětšinou zcela neshodovali s uvedeným vymezením. Soulad spatřovali zejména v ideologických hlediscích. Unamuno vnímal jako jednotící znak „opoziční“ vztah k tehdejší politické situaci. Spolu s Barojou se shodli také na „intelektuálním individualismu“, blízcímu se „anarchismu“.

Znakem, který se Barojovi příliš nezamlouval, bylo samotné označení generace. Neshledával totiž osobní vazbu s uvedeným rokem. Radši by souhlasil s hranicí roku 1870, jelikož by toto datum více odpovídalo datu narození jednotlivých spisovatelů.

Výše uvedené informace nám ve zkratce přiblížili problematiku samotného vymezení generace 98. Přesné určení jejích společných rysů bylo patrně velmi obtížné, na což ve svém díle *Ensayos de literatura hispánica* poukazuje i Pedro Salinas. Problém vidí zejména v její ambivalentnosti vyjádřené Unamunovým výrokem: „*Musíme se poevropštit a ponořit se v lid*“, v originále pak „*Tenemos que europeizarnos y chapuzarnos en pueblo*“.³⁰

2.5 Generace 1898 versus její předchůdci

Osmadevadesátníci zaujímali negativní postoj vůči španělské přítomnosti i její nedávné minulosti. Jejich politická angažovanost byla oproštěna od jakéhokoliv strachu, jasně vyjadřovala nesouhlas a opovržení směrem k představitelům tehdejší vlády renovační monarchie. Na poli literárním se svými aktivitami zcela odlišovali od předcházející generace.³¹ Uznávali jen málo osobností 19. století, ale mezi ty, jež skutečně uznávali, patřil kostumbrista a představitel romantické prózy Mariano José de Larra.³² Právě jemu projevíli úctu u hrobky, v něm spatřovali svého skutečného předchůdce. Kromě něj upřednostňovali již zmiňovaného Bécquera či Galdóse. Posledně jmenovaného pak spíše jako předchůdce kritického náhledu na španělské události.

³⁰ Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 30-31.

³¹ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 173.

³² Tamtéž, s. 137.

Předchozí literární generace se od hnutí 98 lišila ve dvou podstatných záležitostech, a to ve stylu a metodě zobrazování reality. Generace se bránila stylu restaurační literatury, který vnímala jako okázalý a všední. Přitom usilovala o obnovu španělského literárního vyjádření, tak, aby jej pozvedla k výšinám důstojnosti charakterizované umírněným vkusem.

Méně zřetelný, ale stále existující rozdíl mezi generacemi, je možno spatřit ve způsobu jakým tvořily. Patrnou odlišnost lze zpozorovat v odklonu osmadevadesátníků od realismu a naturalismu. Jejich přístup k realitě je subjektivní, obecně řečeno vystupují více jako „subjektivní vnímatelé“ než „objektivní pozorovatelé“. Tvorba generace se tedy jeví spíše jako individuální sdělení faktů než jako věrný odraz reality.

2.6 Společné úsilí generace 98

Nejpodstatnějším cílem veškerého úsilí generace 98 byla obnova Španělska. Bylo ji však možné realizovat až po stanovení jistých předpokladů. K těm můžeme dojít přes následující vizualizaci. Představme si organismus zatížený chorobou. Co do postupu, je obdobný takovému, který se používá pro léčbu nemocného organismu. Nejprve je třeba odhalit příčiny zatěžující onen organismus. Po stanovení diagnózy se může přistoupit k léčbě, pro kterou je nutné určit vhodnou a zároveň účinnou medikaci. Stejně pak postupovali členové generačního hnutí. Nejprve poznali Španělsko, zvláště jako zemi a národ jí náležící. Aby poté mohli naordinovat takovou léčbu, která bude mít patřičný efekt.

Cesty vedoucí k požadované obrodě viděli členové generace ve dvou východiscích. Jednak v návratu k národním tradicím, jednak v Unamunovském poevropštění Španělska. Co se tradic týče, jednalo se jim zejména o tradice postihující nejlepší atributy vlastní jejich národu, mezi něž patří zejména hrdinství a nesobecký boj za „ušlechtilé ideály“. Skvělými figuranty se pro toto hledisko staly postavy Cida a dona Quijota. Vystupují totiž jako symboly ztělesňující vlastnosti onoho národa.

Poevropštění se pak opíralo o obnovu přerušovaných kontaktů s kulturou ostatních evropských zemí. Jednoduše se jednalo o potřebu pozvednout stagnující španělskou

kulturu na úroveň té celoevropské. Osmadevadesátníci usilovali o začlenění své země pod křídla jednoho z kontinentů.³³

Akademické a jednotné vzdělání se netýkalo všech členů generace. Přesto se u nich objevuje společný rys v zálibách. A to zejména v zájmu o moderní evropské myslitele na poli filozofie. Inspiraci hledali u Hegela, Kanta, Schopenhauera, Nietzscheho či Kierkegaarda. Poslední tři jmenovaní poskytovali generaci vzory pro rozvíjení jejich „anarchismu, pesimismu a nihilismu“.³⁴ Z koncepcí uvedených filozofů si autoři postupně vytvářeli vlastní představy o světě a existenci v něm obsažené.

Aktivita generace 98 se však po celou dobu jejich působení potýkala se závažnými konflikty. Úsilí jednotlivých členů bylo kvůli jejich bytostnému pesimismu a skepsi zbavováno chtěné víry v možnost obnovy země. Na jedné straně usilovali o obrodu Španělska, na druhé straně byli pochybovační. Jejich činnost na nás objektivně může působit lehce nevyváženě až kontroverzně. K tomu, aby byli schopni dosáhnout reformy, museli se vykázat činy a společnou aspirací vedoucí k vytčeným cílům. Ačkoli uctívali Nietzscheho „kult vůle“, sami neměli dostatek „vůle k činům“. Od slov k činům vedla dlouhá cesta. Jejich individualistické ladění rovněž ztěžovalo jakékoli kolektivní úsilí. Původní touhy o modernizaci Španělska se rozplývaly ve skepsi nad hodnotami, na kterých byla sama moderní civilizace založena.

Vnímání národních tradic jednotlivými členy představovalo další z mnoha problémů. Návrat ke zvyklostem znamenal jednu z možných cest vedoucích k obnově země. S tradicemi předešlého ponurého Španělska se generace chtěla rozloučit, neboť je pokládala za jednu z příčin strmého pádu. Členové hnutí však nebyli, na rozdíl od svých předchůdců, zarytými tradicionalisty. Ve srovnání s nimi se mohli jevit spíše jako „antitradicionalisté“. Skutečností zůstává, že jejich postoj nebyl nikdy zcela odhalen, zdál se být nejednoznačný.³⁵

Je rovněž důležité upozornit na fakt týkající se vztahu k sociálním otázkám. Jejich pozornost jimi rozhodně zasažena nebyla, naopak. Osmadevadesátníci na jedné straně

³³ Tamtéž, s. 173-174.

³⁴ Chabás, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 296.

³⁵ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 174.

usilovali o vytvoření moderního Španělska, na straně druhé se nezajímali o existující problémy sociální. Lhostejnost se dotýkala také třídních bojů v okolní Evropě, které se postupně přenášely na Pyrenejský poloostrov. Abychom jim však úplně nekřivdili, je přece jen možné najít jisté střípky sociálního citění. V dílech Barojo či Azorína se vskutku můžeme setkat s odporem proti bídnému postavení níže postavených sociálních vrstev. A to jen díky jejich „mladistvému anarchistickému bouřliváctví“.³⁶

Celkový nezájem o sociální problematiku se však záhy projevil. Příslušníci této generace neměli spojení s dělnickým hnutím, přestože se někteří výše uvedení prezentovali jako anarchisté. V důsledku toho pak nemohli počítat s jeho podporou. Nejednalo se ovšem o jedinou podporu, se kterou nemohli počítat. Tím, že kritizovali nešvary vládnoucích vrstev, připravili se také o tuto oporu. Jejich dosah se proto potýkal se značným omezením, neboť zahrnoval pouze liberálně smýšlející část inteligence. Právě ta prezentovala pomyslnou základnu pro aktivitu národní obnovy, nutno podotknout, že poněkud nedostatečně.

2.7 Dílo „osmadevadesátníků“

Pokud bychom chtěli stručně vymezit dílo příslušníků generace, měli bychom si povšimnout společné linie protínající jejich tvorbu. Dílo je vystavěno na základech „introspektivních úvah“. Úvahy mají hořkou a úzkostnou pachut' způsobenou rolí španělského národa, kterou zastával v lidských dějinách. Duch, podstata a rysy španělství prezentují nosná témata kreativních snah uvedených umělců.

Inspirací se pro generační hnutí stala zejména Kastilie, přestože nepředstavovala jejich rodný kraj. Jedna z mnoha tváří Kastilie se projevovala nehostinností a antagonismem vůči rodu homo sapiens, se kterým byla v neustálém souboji. Ta druhá byla ušlechtilá a velkolepá, vhodná pro „zhmotnění španělské duše“, z níž autoři vyvozovali samotnou „esenci španělství“.³⁷

³⁶ Chabás, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 296.

³⁷ Bělíč, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 173-174.

2.8 *Modernismus a generace 98*

V rámci španělské literatury konce 19. století jsou spisovatelé zpravidla děleni do dvou odlišných skupin. Máme na mysli představitele modernismu a generace 98.³⁸

Modernismus představoval literární hnutí, které reflektovalo a slučovalo zejména francouzské básnické proudy druhé poloviny 19. století. Kořeny tohoto směru sahají až k břehům Latinské Ameriky, jeho čelním představitelem je již zmiňovaný Rubén Darío (viz. Profil „osmadevadesátníků“). Ten roku 1898, při své druhé cestě do Evropy, umožnil přenos myšlenek modernismu do tak vzdáleného Španělska.

Nutno podotknout, že se modernismus na evropské půdě setkal s nemalou oblibou. Členové generace ho se zájmem přijali a zároveň zpozorovali vzájemnou shodu v podstatných idejích.

Povšechným společným rysem byla především touha po literární obnově, která u obou zmiňovaných zemí bila na poplach. Konkrétněji lze spatřit shodu v úsilí o překonání realismu, o nahrazení nedůstojného literárního výrazu výrazem důstojnějším. Existence společných atributů následně dovolila vzájemné prolnutí obou směrů.

Na druhé straně však nesmíme opomínat ani zřetelné odlišnosti, které zabránily jejich sloučení. Modernismus si kladl za cíl obrodit literaturu, kdežto generace 98 viděla svůj potenciál v daleko širším měřítku, a to v obrodě celé své země.³⁹ Zatímco modernisté upírají svou pozornost k „estetickým hodnotám orientálních exotismů“, členové generace drží svou fantazii na uzdě. Jak bylo už dříve řečeno, zabývají se tématy vztahujícími se k dějinám, etice nebo politice. Usvědčením může být kupříkladu Barojova trilogie *Boj o život*, která přibližuje společenský obraz Španělska nad propastí dvou střídajících se století.⁴⁰

Snahy o obnovu literárního jazyka představovaly další diferenci oddělující zmiňované směry. Osmadevadesátníci považovali jazyk za prostředek sloužící k formulaci myšlenek, proto potřebovali, aby byl jasný a výstižný. Modernisté

³⁸ Dostupné z: http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/intr_sigloxx.html#

³⁹ Bělíč, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 175.

⁴⁰ Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 32.

očekávali od svého jazyka přesný opak. Usilovali o vytvoření takového jazyka, jenž by dovedl barvitě ztvárnit vjemy smyslového původu.⁴¹

Ve výčtu odlišností mezi modernisty a osmadvadesátníky by jistě neměla chybět zmínka o upřednostňování literárních žánrů. Jak známo, modernismus se vztahoval spíše k poezii, zatímco esej a román byly preferencí generace.⁴²

Z výše uvedeného vyplývá, že směry nemůžeme považovat za cosi identického. Je pravdou, že jeden měl patrný vliv na druhý, a naopak. Důkazem je existence španělské modernistické školy, mezi jejíž členy nepochybně patřili Valle – Inclán, zejména ve svých prvotinách, dále Antonio Machado, Manuel Machado a Jiménez. Posléze se však dozvídáme, že modernismus představoval v životě těchto osobností jen přestupní stanici k něčemu dalšímu.⁴³

Dovoluji si uzavřít tuto část slovy Josého - Carlose Mainera, který nabízí možnost stručného vymezení obou směrů jako „krizi na konci století“.⁴⁴ Toto označení podle mého názoru zavání až přílišným redukcionismem, který si ani jedna ze skupin nezaslouží.

2.9 Zhodnocení snah generačního hnutí roku 1898

Pokud pomineme Achillovu patu generace, kterou byla obecně vzato jejich politická aktivita, pak nám nezbyvá než vyzdvihovat klady. Byli to oni, kteří se podíleli na znovuoobnovení kulturních vztahů mezi Španělskem a ostatní Evropou. Největšího obdivu se těší rozsáhlá literární činnost. Díky osobnostem osmadvadesátníků se španělská literatura posouvá zpět do rámce světové literatury. V názorech některých kritiků a historiků lze dokonce spatřit paralelu s érou Zlatého věku.⁴⁵

⁴¹ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 175.

⁴² Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 32.

⁴³ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 175.

⁴⁴ Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 31.

⁴⁵ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 176.

2.10 Generace 14 v roli následovníků

Zatímco osmadvadesátníci sváděli boj s předcházejícími generacemi a usilovali o vymanění se z jejich vlivu, generace jejich následovníků, pojmenována podle počátku první světové války, zaujímala zcela opačný postoj. Generace 14 pokračovala v odkazu generace 98. Navazovala na přetrvávající španělský problém a snažila se k němu postavit čelem.

Vzájemná návaznost obou generací však automaticky neznamená jejich totožnost. Rozdílnost nevystupuje v kontrastních barvách, pohybuje se spíše po škále barevných odstínů. S výjimkou Unamuna lze v rámci generace 14 hovořit o lepší kulturní vybavenosti a větší náklonnosti k esejistickému stylu.⁴⁶

Nová generace se ujala vedení po vystoupení člena Ligy pro politickou výchovu, Ortegy y Gassetu, v březnu roku 1914. Ten v Teatro de Comedia formuloval požadavky nastupujícího hnutí. Na scénu přichází výrazní intelektuálové s nabídkou sociálně - politického programu. Azorín okomentoval nástup nového hnutí následovně: „*Přišla nová generace. Tito mladí lidé se vyznačují větší metodičností, systematičností, větším zájmem o vědu. Ti, kteří tvoří toto seskupení, jsou kritiky, historiky, filology, vědci, profesory. Vědí toho více nežli my. Mají však naši spontánnost? Uvolněme jim cestu.*“

„Generace intelektuálů“, jak byla oprávněně nazvána, se profilovala zejména díky své vůdčí postavě výše uvedeného Ortegy y Gassetu. Kromě něj se zde nacházely osobnosti vysokých společenských statutů. Manuel Azaña, prezident druhé republiky, historik Américo Castro, básník Juan Ramón Jiménez, spisovatel a lékař Gregorio Marañón a další. Z výčtu jmen a profesí si můžeme povšimnout, že se skutečně jedná o sestavu složenou výhradně z elit.

Pozornost inteligence směřovala ke sféram společensko - politickým, sféra umění zastávala spíše vedlejší pozici. Hlavním cílem generace byla kulturní a společenská transformace Španělska prostřednictvím vlády intelektuálních elit. Rok 1914 představoval „počátek hluboké reflexe“, která měla předcházet aktu ustavení republiky

⁴⁶ Chabás, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 296.

roku 1931. „Reflexe předcházející akci“ prezentovala hlavní odlišnost od předcházející generace 98, generace „spontánní až anarchistické“.⁴⁷

K dalším rozdílům mezi generacemi patří nesporně jejich stanovisko k problematice Španělska. Zatímco generace 98 tesknila nad svou rodnou vlastí a nepřekročila pomyslnou hranici negace a kritiky, spíše než po činech volala po heslech evropeizace a návratu k tradici, novecentisté zaujali jiný postoj. Snažili se o substituci tristních úvah objektivními analýzami, teoriemi a programy.⁴⁸ Současně se jednalo o první „vědeckou generaci“ Španělska, danou nejen Ortegovým výrokiem o přirovnání Evropy k vědě. Právě tato skutečnost představovala největší rozdíl mezi oběma generacemi – na jedné straně generace 98 s jejich „intelektuální svévolí“, na druhé straně Ortegou pojmenovaná generace literátů a myslitelů, generace 14.⁴⁹

3 Život a osobnost Miguela de Unamuna

Miguel de Unamuno je považován za jednu z předních osobností španělské literatury 20. století. Narodil se v baskickém Bilbau roku 1864, v dobách Karlistických válek.⁵⁰ Ve své podstatě strávil v boji celý svůj život; „ve válce proti sobě samému, proti tomu i onomu“.⁵¹ Ostatně tak je nazván i jeden ze svazků jeho essayů, v originále pak *Contra esto y aquello*.⁵²

Unamuno měl od samého počátku velice obtížný život, což bylo dáno zejména chudobou, která ho determinovala. Na svá středoškolská i univerzitní studia si vydělával prostřednictvím kondicí. Musel se však také hmotně postarat o svou ovdovělou matku a ostatní sourozence.⁵³

⁴⁷ Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 32-33.

⁴⁸ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 176.

Novecentisté jsou umělci, kteří se na scéně objevili po roce 1900, kdy zahajují svou činnost. Jedná se o katalánské kulturní hnutí, které mělo za cíl propojit regionální kulturu s mezinárodní a následně ji modernizovat. Termín novocentismus, v originále pak *Novocentismo*, zformuloval Eugenio D'Ors, vynikající autor filozofických textů a glos.

Dostupné z: https://portal.zcu.cz/wps/PA_Courseware/DownloadDokumentu?id=31098

⁴⁹ „Evropa, pánové, to je především věda!“, heslo Ortegy y Gassety dokládající vědecké určení generace.

Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 33.

⁵⁰ Dostupné z: <http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/unamuno.html#>

⁵¹ Chabás, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 297.

⁵² Tamtéž, s. 441.

⁵³ Tamtéž, s. 297.

Poté, co ukončil studium na Vizcayanském institutu v Bilbao, rozhodl se vstoupit na půdu Madridské univerzity. Po čtyřech letech studií získal doktorát z filosofie a literatury. Roku 1891 se přemístil na nejstarší španělskou univerzitu v Salamance, kde působil jako profesor řeckého jazyka a literatury. O dva roky později byl na zmíněné univerzitě zvolen rektorem, avšak o tuto pozici byl roku 1914 z politických důvodů připraven.⁵⁴

Jednou z nezanedbatelných skutečností týkající se postavy Miguela de Unamuna je jistě naplnění jeho rodičovské role. Se svou manželkou přivedl na svět osm (!) potomků.⁵⁵

Vzhledem k faktu, že byl taktéž velkým kritikem tehdejších politických režimů, nevyhnul se hrozbě vyhnanství. V letech 1924 - 1930 byl donucen k opuštění země v důsledku opozice vůči diktatuře generála Primo de Rivery. Nejprve byl deportován na Kanárské ostrovy, následně si zvolil emigraci do Francie. Po pádu diktatury se vítězně vrací zpět do své rodné země.⁵⁶ Na Univerzitě v Salamance je znovu v roce 1931 zvolen rektorem. Jeho přetrvávající nesouhlas a bojovnost však dlouho nezůstane bez reakce, a tak se po pěti letech dostává na černou listinu generála španělské Falangy. Po zproštění funkce byl umístěn do domácího vězení, kde o dva měsíce později, v době vypuknutí občanské války, umírá na náhlou srdeční slabost.⁵⁷

Unamuno byl vždy člověkem charakteru vzdorovitého, neklidného a rozporuplného. Bojovník proti všemu, ve válce se sebou samým. Jeho život se vyznačoval silnou intelektuální činností. Byl bytostí, která nikdy nenalezla klid a mír, bytostí, která žila v neutuchajícím napětí pochybností náboženské a existenciální povahy.

Z ideologického hlediska lze Miguela de Unamuna zařadit mezi členy dominantní španělské politické strany PSOE.⁵⁸ Socialistické myšlenky vyjadřoval již v mládí. S postupem času však ztrácí víru, svou politickou činnost zvolna opouští.⁵⁹

⁵⁴ Unamuno, M., *Svatý Manuel Dobrotivý, mučedník*, přel. M. Slavinská, L. Marek, Brno 1999, s. 1.

⁵⁵ Chabás, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 297.

⁵⁶ Dostupné z: <http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/unamuno.html#>

⁵⁷ Unamuno, M., *Svatý Manuel Dobrotivý, mučedník*, c. d., s. 1.

⁵⁸ Dostupné z: <http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/unamuno.html#>

3.1 Inspirace a vlastní tvůrčí činnost

Unamuno byl již od mládí vášnivým čtenářem. Ve svých dvaceti letech se zabýval filosofií předních německých myslitelů, Kantem, Hegelem či Schopenhauem.⁶⁰ S Nietzschem sdílel jeden z myšlenkových rysů opírající se o „uplatňování principu boje a agrese“, který se stává živnou půdou pro svévoli.⁶¹

Jeho odborné jazykové znalosti mu umožnily číst díla v originálních jazycích a uchovat si tak původního ducha vzácných spisů. Autoři jako Pascal, Shakespeare, Kierkegaard, William James, by představovali jen střípek z encyklopedicky dlouhého seznamu inspirátorů.

Schopnosti tohoto „energetického kolosu“ číst a vstřebávat myšlenky odpovídají jeho ohromující schopnosti nepřetržitého a ustavičného psaní. Zřejmá oslnivost a neuvěřitelná produktivita ho předurčovaly k tomu, aby se stal legendou.

Ti, kteří jsou obeznámeni s jeho prací, nikdy nemohou vyjít z úžasu nad množstvím jím publikovaných materiálů. Rozsah Unamunovy činnosti byl obrovský, neboť zahrnoval téměř všechny žánry – esej, novelu, román, poezii i drama.⁶² Všem žánrům však vévodila dvě nosná témata: Španělsko a smysl lidského života. Z toho důvodu byl považován za jednoho z prvních spisovatelů existencialismu.⁶³

Přestože se Unamuno mimo Španělsko profiloval zejména jako filozof – esejist, nemůžeme opomenout vskutku hojnou sbírku děl. Mezi ně patřilo dvanáct dramát, osm básnických sbírek, tentýž počet novel, pět románů a úctyhodných dvaasedmdesát povídek. Ve skutečnosti můžeme toto objemné literární dílo s čistým svědomím považovat za obrazné vyjádření myšlenek, setkávajících se současně na poli filosofie a teologie.

PSOE označuje zkratku pro Španělskou socialistickou dělnickou stranu (El Partido Socialista Obrero Español), založenou dne 2. května 1879 v Madridu. V čele stál při jejím vzniku Pablo Iglesias. První program nové politické strany byl schválen na zasedání 40 osob 20. července výše zmíněného roku. PSOE tak byla jednou z prvních socialistických evropských stran hájících zájmy a přání dělnické třídy zrozené na základě průmyslové revoluce.

Dostupné z: <http://www.psoe.es//ambito/historiapsoe/docs/index.do?action=View&id=460110>

⁵⁹ Dostupné z: <http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/unamuno.html#>

⁶⁰ Baskedis, D., Miguel de Unamuno. *Columbia University Press*, 1969, nr. 44, s. 3-4.

⁶¹ Fousek, M., Miguel de Unamuno – svévole nebo subverze. *Svět literatury*, 1999, č. 17, s. 107.

⁶² Baskedis, D., Miguel de Unamuno, c. d., s. 3-4.

⁶³ Dostupné z: <http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/unamuno.html#>

Na rozdíl od Barojo nebo Valle - Inclána ve svých dílech neusiluje o stvoření konkrétního a společensky zajímavého světa. Ani se jako Azorín nezabývá dojmy ze zpozorovaných obyčejností. Jeho románová tvorba je spíše jakýmsi konstruktem, ve kterém dochází ke kladení otázek po „metafyzicky chápané lidské existenci“. Jak ostatně tvrdí Julián Marías, Unamuno cíleně přeměnil románový útvar v „metodu předfilozofického poznání lidské skutečnosti“.⁶⁴

3.2 Ústřední témata tvorby – španělský problém a smysl lidské existence

Unamuno směřuje svou pozornost zejména k minulosti Španělska. Zabývá se národní literaturou, historií a tehdejší současností země. Vnímá zlo a nešvary ve společnosti, hovoří o potřebě duchovní obnovy země. Proklamuje myšlenky o potřebě stanovení nových životních ideálů, které by pomohly překonat apatii a pasivitu španělského národa.

Při své cestě po Španělsku usiloval o autentické zachycení tamního národa a specifčnosti jednotlivých krajů. Jeho zájem se opíral především o Kastilii (viz. Dílo „osmadvadesátníků“). Unamuno doslova miloval svou zem, představovala pro něj nejdůležitější hodnotu. Z jeho niterného prožívání pak pochází známý výrok „*Me duele España*“, což lze v překladu považovat za jakousi sdílenou bolest, za soucit, který ke Španělsku choval v dobách pro něj nejtristnějších.⁶⁵ Jeho patriotismus můžeme dokázat rovněž na výpovědi o náležitosti k zemi, kde Unamuno prohlašuje: „*Ano, jsem Španěl. Jako Španěl jsem se narodil, jsem jím výchovou, tělem, duchem, jazykem, ba i povoláním a funkcí. Španěl nade vše a přede vším.*“⁶⁶ Unamuno je tvůrcem několika děl, ve kterých je patrný španělský problém a obavy o Španělsko samotné. Jedná se kupříkladu o titul *Vida de don Quijote y Sancho* z roku 1905, kde interpretuje slavný Cervantesův román jako výraz španělské duše. Na závěr pak vyjadřuje přání o nahrazení myšlenky týkající se evropeizace Španělska. Podle jeho stanoviska je třeba nejprve pošpanělštit Evropu, sama evropeizace je jen dalším krokem. Téma starosti

⁶⁴ Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 64.

⁶⁵ Dostupné z: <http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/unamuno.html#>

⁶⁶ Unamuno, M., *Mlha*, přel. A. Ondrušková, Odeon, Praha 1971, s. 254.

o vlastní zem reflektují i další díla zahrnující titul *Por tierras de Portugal y España* z roku 1911, či o jedenáct let starší titul *Andanzas y visiones españolas*.

Druhé podstatné téma Unamunovy tvorby představuje „smysl lidského života“. Autor se zajímal především o „člověka z masa a kostí“, o člověka konkrétního s jeho starostmi a problémy, s tragickým pocitem vlastní existence. Člověk, z Unamunova hlediska, touží po nesmrtelnosti, ale je si vědom faktu, že to není možné. Z toho pak plyne jeho osobní rozpor mezi racionalitou a iracionalitou, napětí mezi bytím a nebytím, což způsobuje zmíněný tragický pocit z vlastní existence. Potýká se rovněž s problematikou Boha a nesmrtelnosti, zajímá ho, zda lze úplně zemřít, skonat s vlastní existencí.⁶⁷ Pro sebe samého by si rád zajistil věčný život, nachází se však v neustálém boji se světem a Bohem, ve kterého věří, aby zdárně předešel hrůze a šílenství. Onu požadovanou věčnost bychom neměli ztotožňovat s „metafyzickou entitou“, protože by s tím Unamuno jistě nesouhlasil. Hodnotu má jedině věčný život neopakovatelné osobnosti Miguela de Unamuna. Jedinečným potvrzením tohoto stanoviska je pak víra, jež byla Unamunovi z vůle Boha povolena.⁶⁸

3.3 Unamuno jako předchůdce existencialismu

Monotematicnost jeho výkřiku „*Nechci umřít!*“ je zřejmou linií protínající jeho dílo. Na rozdíl od existencionalistů mu však nejde o zachování podstaty, esence. Unamunovi jde v první řadě o existenci „osobního a konkrétního já“, takového, které je jedinečné a neopakovatelné, usiluje o konkrétní existenci „člověka z masa a kostí“. Tohoto člověka pak chce ušetřit smrtelnosti, stejně jako sebe samého. Kierkegaard považuje za svého bratra, ostatně jen kvůli němu si osvojil poznatky jazyka dánského, tak vzdáleného jeho rodné španělštině. Sartrovi potom přisuzuje roli žáka, kterému je Kierkegaard „předchůdcem a učitelem“. ⁶⁹ Nutno podotknout, že svým významem je Kierkegaard jistě považován za předchůdce všech existencionalistů, neboť umožnil samotnou existenci existencialismu jako takového.⁷⁰

⁶⁷ Dostupné z: <http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/unamuno.html#>

⁶⁸ Černý, V., *Studie o španělské literatuře*, Cherm, Praha 2008, s. 304.

⁶⁹ Unamuno, M., *Mlha*, c. d., s. 10-11.

⁷⁰ Černý, V., *První a druhý sešit existencialismu*, Mladá fronta, Praha 1992, s. 15.

Unamuno tedy vychází z individuálního prožitku lidského subjektu. Ohrazuje se tvrzením o nemožnosti převzetí jeho zoufalství. To je podle něj předmětem „sartriismu“ či samotného Camuse. Úsilí o jakousi generalizaci prožívání všech lidských subjektů, úsilí o spojování jejich dílčích intersubjektů. Snaha podat věrný obraz, který by mohl aspirovat na popis „celého lidstva a jeho základních typů“. Unamuno s tímto nesouhlasí, neboť to dle jeho názoru spěje k „objektivnosti, substantivnosti a esencialismu“. Tyto atributy se v jeho tvorbě netěší přílišnému obdivu.⁷¹

4 Unamunův literární styl

Unamunův styl je takřka dokonalým odrazem jeho osobnosti. Charakterizuje ho střízlivost prostoupená živostí a expresivitou, bez znaků rétoričnosti. Unikátnost stylu souvisí s celou řadou populárních termínů, které díky autorovi spatřily světlo světa.⁷² To lze kupříkladu dokázat na novém žánru, který zavedl a nazval jej „nivola“. Tento pojem má původ v latinském slově „nebula“ a překládá se jako „mlžinka“. Oproti tradičnímu románu se na poli nivoly setkáváme spíše s autorovou pozorností směřující ke konkrétnímu charakteru a tomu, co prožívá. Za méně důležité prvky je považován popis krajiny a prostředí, do kterého je děj situován. Hlavní hrdina a jeho příběh tak slouží k reflexi „základních existenčních situací člověka“.⁷³ Jak napovídá sám název, Unamunovo dílo *Mlha* tedy již není novelou, ale onou nejpříznačnější nivolou, tážající se po lidské osobnosti s její niternou existencí. Pro upřesnění je třeba ještě dodat, že román představuje ve španělském jazyce novelu, a naopak, český termín novela se překládá jako tzv. „novela corta“. Zdánlivá nerozlišitelnost, kterou Španělé užívají pro novelu a román, je tak pouze jevem s významovým posunem.⁷⁴

Obecně řečeno lze konstatovat, že si tvůrce hraje s jazykem, vymýšlí nové pojmy a odkrývá původní etymologický význam slov. Nestará se ani tak o eleganci, jako o hustotu emocionálně nabitých myšlenek, o přesnost vyjádření. Jeho „vnitřní boj“ reflektují paradoxy, protiklady a výkřiky. Ne náhodou se Unamuno o svém stylu vyjádřil slovy: „*Chtěl jsem se vzdálit od psaného projevu k projevu používaného*

⁷¹ Unamuno, M., *Mlha*, c. d., s. 13.

⁷² Dostupné z: <http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/unamuno.html#>

⁷³ Unamuno, M., *Mlha*, c. d., s. 28.

⁷⁴ Čadová, R., Opravdový muž škubající krůtu. *Literární noviny*, 2007, roč. 18, č. 27, s. 11.

v běžné mluvě, usiloval jsem o rozluštění slov, která se nesou od úst k uchu a od ucha k ústům venkovanů z Kastilie a Leónu.“⁷⁵

4.1 Unamunova esejistická tvorba

Podstatná část Unamunovy tvorby je tvořena právě esejistickým žánrem. Jeho eseje byly zprvu publikovány zejména prostřednictvím časopisů, později byly svázány do knižních vazeb. Mezi nejvýznamnější esejisticky psané knihy patří *Podstata španělství* (En torno al casticismo), již zmiňovaný *Život dona Quijota a Sancha* (Vida de don Quijote y Sancho), *Proti tomu i onomu* (Contra esto y aquello), *Agonie křesťanství* (La agonía del cristianismo) a konečně nejznámější titul *Tragický pocit života v lidech a národech* (Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y en los pueblos), jehož původ se opírá o rok 1912.⁷⁶

4.2 Španělské essaye

Titul *Španělské essaye* nabízí čtenáři pět esejí, které byly autorem stvořeny v letech 1900 – 1906. Unamuno se na řádcích esejí projevuje tvrdošíjně a zarputile, stejně jako později ve svém nejznámějším díle z roku 1912. Autorovy vlastnosti k jeho dílu patří, chová se tak s dobře mířeným úmyslem, neboť „za nejdůležitější pro člověka pokládá nikoli rozum a jeho logickou argumentaci, ale cit, vášně a s ní spojenou víru.“ S uvedeným stanoviskem se můžeme setkat téměř ve všech Unamunových úvahách.⁷⁷

Esej s názvem *O poevropštění* obsahuje celou řadu otázek o vztahu Španělska a ostatní Evropy. Je též plna pojmů, které staví Unamuno do vzájemných protikladů – věda, moudrost, život, smrt, radost nebo láska.⁷⁸ Pro ilustraci lze uvést citaci o hledání protipólů: „*Mluví se velmi často o dvou věcech – o vědě a životě. A musím se přiznat, že jsou mi obě protivné. [...] Nepotřebuji ani vymýšlet slovo, chtěje říci, co stavím proti*

⁷⁵ Dostupné z: <http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/unamuno.html#>

⁷⁶ Bělíč, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 179.

⁷⁷ Vaněk, J., *Paradoxy vášně. Nové knihy*, 1997, roč. 37, č. 28, s. 2.

⁷⁸ Fousek, M., Miguel de Unamuno – svévole nebo subverze, c. d., s. 108.

vědě, neboť ono slovo již existuje, a jest to moudrost. [...]; věda zbavuje lidi moudrosti a mění je v přízraky přetížené vědomostmi. “

Unamuno ve své myšlenkové analýze zdárně pokračuje a vrací se zpět k pojmu život, jehož protějšek – pojem smrt, je již snadno odhadnutelný. Dál se však rozepisuje a odvozuje ze zmiňovaných faktů: *„A tento druhý protiklad nám osvětlí ten první. Moudrost jest vědě tím, čím jest smrt životu, nebo chcete-li, moudrost jest smrti tím, čím jest věda životu. Předmětem vědy je život, předmětem moudrosti smrt. Věda říká „je nutno žít“ a hledá prostředky, jak prodloužit, usnadnit, zmnožit, zlahodnit a zpříjemnit život; moudrost praví je nutno zemřít a hledá prostředky, jak by nás připravila k dobré smrti. “*

Zdánlivá nesouměřitelnost pojmů vědy a života, moudrosti a smrti, nás může zavádět do zapeklitých nelogických kliček, kterých si pro nás Unamuno připravil celou řadu. Právě na uvedeném úryvku je možné spatřit ony paradoxy, jimiž autorova duše doslova překypuje. Unamuno se táže po motivaci všech těch lidí, kteří *„...se přichycují vědy, života a svobody, obracejíce se vědomě či mimoděk zády k moudrosti a ke smrti? Hledají štěstí.“* Což autora přivádí k svěhlavému dilematu, které nemůže dokázat prostřednictvím logiky. Z emocionálního rozpoložení nám předkládá: *„...bud' štěstí nebo lásku. Láska zabíjí štěstí, štěstí zabíjí lásku.“⁷⁹* Oboje najednou vlastnit nelze, přestože se neseťkáme s racionálním vysvětlením, proč tomu tak vlastně je. Postačí však Unamunova teze, která poukazuje na fakt, že *„...city neřídí logika, nýbrž vášeň“*. S tímto se musí čtenář chtě nechtě spokojit, jelikož se jedná o jediné zdárné „objasnění“.

Část zasluhující si naši pozornost se týká opozice Unamuna vůči výroku Pía Barojy, jeho generačního současníka a přítele. Baroja si stojí za svým soudem o Španělsku, které je podle jeho slov „smutnou zemí“, na rozdíl od Francie – země šťastné. Dále podotýká: *„Jednou z nejsmutnějších skutečností pro mne je, že my Španělé nemůžeme být frivolní a žoviální.“* Unamuno s tímto zásadně nesouhlasí a naopak se ohrazuje slovy: *„A pro mne by bylo jednou z nejsmutnějších španělských skutečností, kdybychom se my Španělé mohli stát frivolními a žoviálními. Pak bychom přestali být Španěly, a sotva bychom se stali Evropany.“* Unamuno zde vychází z vlastních zkušeností, které nabyl při pobytu ve Francii. Byl pln pocitů znechucenosti

⁷⁹ Unamuno, M., *Španělské esseye*, přel. Z. Šmíd, Vetus Via, Brno 1997, s. 9-11.

nad přílišnou povolností a povrchností tamního života. Přestože byl obklopen lidmi, připadal si sám, neboť oni pro něj představovali jen pouhá bezduchá a neexistující zjevení.⁸⁰ Totožný postoj je též dobře viditelný v Kunderově díle *Nesmrtelnost*: „*Frivolita je radikální odtučňovací kúra. Věci pozбудou devadesáti procent smyslu a stanou se lehké.*“

Esej *O poevropštění* nám může sloužit jako ukazatel některých znaků Unamunovy tvorby. Lze tu najít jeho iracionální hledisko, které popírá to, „co je všeobecně považováno za rozumné a nezpochybnitelné“. Poukazuje na agónii, která vzniká mezi rozumem a citem. Rozum, jako prostředek k dosažení poznání skutečnosti, však zcela neodmítá.⁸¹ Agónie se rovněž může projevit v paradoxech, což je jeden z typických znaků jeho děl. Ostatně sám autor píše: „*Je to paradox, to jest hluboká svéhlavá pravda, pravda vášně, pravda srdce, na kterou jsem již nikdy nezapomněl.*“⁸²

Z výše uvedené citace o srovnání Španělů a Francouzů, o zkušenostech z francouzského prostředí, lze rovněž poukázat na přítomnost existenciál. Samota pocíťovaná uvnitř tepajících pařížských ulic, „znehucenost“ z okolní rozjařenosti, odcizenost vůči tamnímu obyvatelstvu, absurdita jejich možného zařazení mezi „živé bytosti s lidským vědomím“.⁸³

Pasáž o nutnosti pošpanělštění Evropy a následného poevropštění Španělska trefně vystihuje název celé eseje. Unamuno je niterně přesvědčen, že „*...pravé a hluboké poevropštění Španělska, to jest strávení oné části evropského moderního ducha, který se může stát duchem naším, nenastane dříve, dokud se nepokusíme zaujmout své místo v duchovním řádu Evropy, dokud do Evropanů nevnutíme to naše, kořenně naše, náhradou za jejich, dokud nepošpanělštíme Evropu.*“ Přestože sám autor považuje své přesvědčení za „svéhlavé“, pevně si za ním stojí – a nejen on, ale i ostatní členové generace 98, neboť „*...čím svéhlavější přesvědčení, tím hlubší...*“⁸⁴

⁸⁰ Tamtéž, s. 13-16.

⁸¹ Fousek, M., Miguel de Unamuno – svévole nebo subverze, c. d., s. 109-110.

⁸² Unamuno, M., *Španělské essaye*, c. d., s. 19.

⁸³ Tamtéž, s. 15

⁸⁴ Tamtéž, s. 26-27.

4.3 Tragický pocit života v lidech a národech

Nesmrtelnost, ústřední téma, o které Unamuno usiluje hlavně a především. Existuje však na ní nějaký lék? Sám zjistil, že rozum ani věda mu v jeho trápení s přemožením vlastní smrtelnosti nijak nepomohou. Neustálý konflikt mezi ráciem, které mu říká, že smrt není možné překonat a potřebou jí překonat, pak trefně vystihuje část názvu jeho významného díla *Tragický pocit života v lidech a národech*.⁸⁵

Jak bylo již řečeno, rozum a věda stojí proti Unamunovi v opozici. Popírají totiž existenci nesmrtelnosti. Unamuno však nemá bílou vlajku, nehodlá se vzdát svému nepříteli – smrti. Silou vůle bojuje s vlastní smrtelností, což ho přivádí až do „stavu zoufalství“. Je si vědom skutečnosti, že konflikt smrtelnosti s nesmrtelností je nesmiřitelný. Je odhodlán žít s vědomím ustavičného rozporu, ze kterého pramení onen tragický pocit života, ono zoufalství.⁸⁶

V eseji s názvem *Hlad po nesmrtelnosti* se lze dočíst o Unamunově postoji k Bohu. Sám autor praví: „*Nechci býti v majetku Boha, chci ho sám míti, chci se učiniti Bohem, aniž bych však přestal býti tím svým já, které k vám teď mluví.*“ Díky tomuto dochovanému výroku se můžeme přesvědčit o vztahu, který autor k Hospodínovi choval. Je zřejmé, že Unamuno dychtí po nadvládě nad samotným Bohem. Je si vědom faktu, že jen Bůh stojí za rozhodnutím o smrtelnosti či nesmrtelnosti. Jen On disponuje tímto právem, darem. Unamuno touží po stejné pravomoci, chce Boha ovládnout a sám se jím učinit. Touží po životě, který má právě v tomto okamžiku, tady a teď. Obává se o ztrátu „svého já“, a to i v tělesné podobě. Ztráta tělesné schránky pro něj představuje zjevnou hrozbu, kterou vyjadřuje slovy: „*Hrozím se myšlenky, že budu nucen odloučiti se jednou od svého těla; hrozím se ještě více představy, že budu nucen odloučiti se od všeho, co je ve mně hmotného a smyslového, od vší substance.*“⁸⁷

Uvedené téma Unamuno neopouští ani v dalších esejích zmíněného souboru. *Od Boha k Bohu* – název úvahy, ve které se autor pokouší ospravedlnit svá tvrzení o nemožnosti poznání Boha skrze rozum, dále pak o nemožnosti definovat jej. Nastíněnou problematiku odůvodňuje slovy: „*Poznání Boha vyplývá z lásky k Bohu,*

⁸⁵ Unamuno, M., *Mlha*, c. d., s. 12.

⁸⁶ Tamtéž, s. 14.

⁸⁷ Unamuno, M., *Tragický pocit života v lidech a národech*, Symposion, Praha 1927, s. 42.

a je to poznání, v němž je málo nebo nic rozumového. Neboť Bůh je nedefinovatelný. Chtít definovat Boha, znamená chtít ho omezit na naši mysl, to jest zabít ho. [...] Idea Boha v domněle rozumovém bohosloví je jenom hypotézou stejně jako na příklad myšlenka o etheru.“ Odtud se Unamuno dostává opět k jádru ústředního tématu, k onomu tragickému pocitu života. Nyní hovoří o tom, že: „...celý tragický pocit života, je pocit hladu po Bohu, pocit nedostatku Boha! Víra v Boha jest v první řadě, [...] touha, aby Bůh byl, nemožnost žít bez Něho.“⁸⁸

Díky výše uvedeným úryvkům se můžeme stát svědky Unamunovy nepřetržité kontradikce. Na jedné straně touží ovládnout Boha a nenechat se jím svázat, na té druhé potom vyzdvihuje jeho jedinečnost a nemožnost existence bez Stvořitelovy přítomnosti.

Unamunův tragický pocit života tedy vyplývá z věčného konfliktu „mezi vůlí žít a nutností zemřít, mezi citem a rozumem, mezi náboženstvím a vědou“. Jeho filozofie je tak právem považována za „filozofii úzkosti, úzkosti z nicoty“, což ostatně dokládá i autorův vztah ke Kierkegaardovi, předchůdci všech existencialistů. Ten mu byl bratrem, „rovnocenným duchem“.

4.4 Unamunova románová tvorba

Unamunova všestrannost se uplatňuje nejen v esejistické tvorbě, ale též v románové. Jedním z jeho prvotin byl román *Mír ve válce* (Paz en la guerra), který měl podobné rysy jako román realistický. Odlišoval se však svou „subjektivitou“ a „lyričností“.

V následující románové tvorbě se můžeme stát svědky rozdílů zcela zásadních. Vedle již uvedených děl (viz. Ústřední témata jeho tvorby – španělský problém a smysl lidské existence), v nichž se můžeme setkat s „vnějšími prvky“ klasického románu, se autorova pozornost upíná spíše k jejich redukci. Do středu zájmu se dostává „niterný život postav“, popis prostředí je zcela omezen. Tímto aktem vytváří zcela nový žánr zvaný nivola (viz. Unamunův literární styl).

⁸⁸ Tamtéž, s. 126-127.

Ve svých románech se zabývá zejména „problematikou lidské osobnosti“. Téma ne/smrtelnosti objevující se v jeho esejích je přítomno i nadále. Jedním z dalších titulů je *Láska a pedagogika* (Amor y pedagogía), satiricky pojaté dílo namířené proti pozitivismu. Následuje nejpříznačnější novela *Mlha* (Niebla), či *Abel Sánchez*, vztahující se k problematice „lidské závisti a nenávisti“. *Tři příkladné novely* (Tres novelas ejemplares) z roku 1921, uvádí na scénu charaktery, které jsou příkladem útočného prosazování na úkor druhých. Téhož roku vychází Unamunovo dílo o „mateřských vztazích“, *Teta Tula* (La tía Tula). Z jeho posledních románů potom jmenujme titul *Svatý Manuel Dobrotivý, mučedník* (San Manuel Bueno, mártir), zabývající se problematikou relace mezi člověkem a Bohem.⁸⁹

4.5 *Mlha*

Hlavním hrdinou nejtypičtější nivolky *Mlha* je postava Augusta Péreze. Fakt, na který poukazuje předmluva knihy, jistě stojí za pozornost. Václav Černý se zde zmiňuje o paralele mezi Augustem a slavnou postavou Calderónova dramatu *Život je sen*. Princ Segismundo, jako ústřední hrdina zmíněné hry, je „naruby obráceným“ charakterem k samotnému Augustovi. Segismundo představuje obludný kolos plný síly, kdežto Augusto, jak podotýká Černý: „...je pokornou třtinou, chmýřím unášeným větrem cizích rad, předsudků, okolností, náhod, vlastního dobráctví.“ Přestože se charaktery myšlených hrdinů jeví naprosto opačně, existuje přece jen vzájemná provázanost. Společným atributem je idea, že „život je sen“. Segismundo se však domnívá, že svět je jen pouhým zdáním, pouhou fikcí. Augusto naopak přemýšlí o tom, že on sám představuje fiktivní bytost ve světě, že se „zdá světu“. Charakter Augusta je ukázkovým příkladem „matného dobového měšťánka“. Jedná se o člověka nepevných názorů, zmítajícího se od ničeho k ničemu.⁹⁰ Ze spárů „mlžného bytí“ ho vytrhuje láska k Eugenii. Tento bezmezný cit se však posléze proměňuje v klam, který hlavního hrdinu staví před „hamletovskou otázku“ bytí či nebytí, zde, na tomto světě. Augusto se vrhá na tenký led sebevražedného úmyslu, když v tom okamžiku zasáhne sám autor – Miguel

⁸⁹ Bělič, O., Forbelský, J., *Dějiny španělské literatury*, c. d., s. 180-181.

⁹⁰ Unamuno, M., *Mlha*, c. d., s. 26.

de Unamuno. V jedné ze závěrečných kapitol se můžeme stát svědky dialogu, reprezentujícího „intelektuální konstrukt“ díla.⁹¹

Augusto, rozhodnutý přistoupit k závažnému kroku sebevraždy, se rozhodl navštívit Miguela de Unamuna a obeznámit ho o chystaném činu. Když ho v Salamance spatřil, nemohl uvěřit, že opravdu existuje, stál před ním „člověk z masa a kostí“, Miguel de Unamuno, jeho stvořitel. Ten se ho otázal: „...*Co člověk potřebuje, aby se mohl zabít?*“ Augusto mu přímočaře odpověděl, avšak odpověď nebyla pro Unamuna příliš uspokojující, a tak mu poskytl vlastní: „*Potřebuje být živ.*“ Načež mu své mínění jednoduše odůvodnil: „...*nemůžeš se zabít, protože nejsi živý, a nejsi ani živý ani mrtvý, protože neexistuješ...[...] Existuješ jen jako výtvar fikce. Jsi, ubohý Augusto, pouhým výplodem mé fantazie a fantazie mých čtenářů, [...] Jsi jen postavou z novely nebo nivoly,...*“ Augusto se však projevuje jako hráč, snaží se zvrátit autorova slova ve prospěch vlastní existence. Přesvědčuje Unamuna, že to on – stvořitel - je fikcí, neexistující bytostí. Na tomto místě chci upozornit na zajímavou skutečnost v náhlé proměně charakteru hlavní postavy. Přestože byl Augusto prototypem nerozhodného člověka bez názorů, najednou se vybičovává k boji se samotným autorem. Najednou si je vědom toho, oč tu běží – v sázce je jeho vlastní existence.⁹²

Unamuno je již znechucen konfliktem s vlastním výplodem své fantazie a rozhodne se ho zabít. V ten samý okamžik se Augusto staví do opozice a nehodlá se smířit s faktem, že by jeho existenci ukončil právě Unamuno. Nivola se dokonce dostává až k bodu, kdy samotná literární postava chce vzít život svému tvůrci. Augusto se stvořiteli snaží rozmluvit jeho plánované počínání, doslova mu říká: „*Nebud'te takový Španěl, done Migueli...*“ Unamuno se však zachová jako pravý patriot a své postavě odpoví následovně: „...*Španělství je mým náboženstvím a nebe, v něž chci věřit, je nadpozemské věčné Španělsko. Můj Bůh je španělským Bohem, je to Bůh Našeho Pána Dona Quijota. Bůh myslící ve španělštině,...*“

Autor ke své postavě nemá slitování, přestože na něj Augusto prosebně křičí: „*Proboha, done Migueli! Chci žít, chci být sebou!*“ Poté, co si „výtvar fikce“ uvědomí, že prohrál vlastní existenci, se na Unamuna osočí: „...*Mám tedy zemřít jako výtvar*

⁹¹ Forbelský, J., *Španělská literatura 20. století*, c. d., s. 66.

⁹² Unamuno, M., *Mlha*, c. d., s. 246-249.

fikce? Nu dobrá, můj pane tvůrce, done Migueli: nebudu sám, zemřete i vy, i vy, a vrátíte se do nicoty, z níž jste vyšel...[...] Zemřete, ano, zemřete, třebaže nebudete chtít. Zemřete vy a zemřou všichni, kdo čtou můj příběh.“

Unamuno byl svědkem bouře emocí svého vlastního literárního výtvaru. Augusto ho dokonce nazval „nivoleskní bytostí“, a nejen jeho, ale i sebe a všechny čtenáře. Dialog mezi tvůrcem a jeho fikcí Augustem Pérezem byl již u konce. Nezbyvá než čekat na nevyhnutelný konec Augustův. Unamuno se zamýšlí nad svou postavou: „...ještě bolestnější bylo pro něho pomyšlení, že všechno to byl jen sen, a ke všemu ani ne jeho, ale můj. Nicota mu připadala děsivější než bolest. Snít, že člověk žije...prosím; ale že se zdá někomu jinému...!“⁹³ Zde můžeme spatřit typický rys autorovy tvorby, a sice přítomnost existenciál. Před našimi zraky se objevují pojmy nicoty, bolesti a naprosté absurdity. Augusto je zmatený a pociťuje neklid. Rád by se ujistil, že je skutečný, opravdový. Nepřeje si být pouhou fiktivní postavou, která nad sebou nemá kontrolu. Chce být sám sobě pánem, rozhodovat si o svém osudu. V tomto místě lze spatřit jasnou analogii s autorem. Vždyť Unamuno usiluje stejně jako Augusto o vyrovnání se s vlastní smrtelností. Vůle žít je hnacím motorem obou protagonistů, avšak Augusto na ono přichází až v okamžiku možné ztráty vlastní existence.

Pobledlý Pérez se vrací domů, při čekání na smrt se zaobírá Descartovým výrokem a převrací ho: „...všechno, co je, myslí. Jsem, tedy myslím.“⁹⁴ Tento rys Unamunovy filosofie se v díle projevil taktéž v rámci rozhovoru mezi Augustem a Victorem. Obě postavy se snažili přijít na „nejpravdivější frázi“. Z dialogu vyplynul Augustův očividný nesouhlas s tvrzením Victora, který se zastával Descartova tradičního výroku. Pérez reagoval následovně: „...Descartes byl pouhým fiktivním výtvozem, smyšlenkou historie, takže... ani nebyl... ani nemyslí.“⁹⁵ V tuto chvíli však ani samotný Augusto netuší, že ani on sám není, a tedy s ohledem na jeho slova, ani on sám nemyslí.

Hlavní postava Unamunovy nivoly svádí boj se smrtí, snaží se nastalou situaci racionalizovat s pomocí přeformulovaného cogita: „*Jak to, že nežiju? Jím, tedy existuji. O tom nemůže být nejmenších pochyb. Edo, ergo sum! Čemu asi vděčím za tenhle vlčí*

⁹³ Unamuno, M., *Mlha*, c. d., s. 252-257.

⁹⁴ Tamtéž, s. 259.

⁹⁵ Tamtéž, s. 245-246.

hlad?“ Augusto spořádá obrovské množství jídla, svým nezřízeným apetitem bojuje proti vlastní neexistenci. Následně však nabývá dojmu zcela opačného a pronáší nad sebou ortel původně vyřčený Unamunem: „...*kdo jí ze zoufalství, jako já dnes večer, dělá to, protože neexistuje. Neexistuji...*“ Augusto uznává svou porážku v dopise adresovanému Unamunovi.⁹⁶ Krátce před smrtí si klade otázky po smyslu vlastní existence, zamýšlí se nad toliko zmiňovaným životem – snem a pronáší: „*Spát... spát... snít... Zemřít... spát... spát... možná snít!... Myslím, tedy jsem. Jsem, tedy myslím... Neexistuji, ne. Neexistuji... maminko! Eugenie... Rosario... Unamuno...*“⁹⁷

Tak skončil boj nebohého Augusta, literárního smyšleného charakteru. Smrt byla jen smrtí ústřední postavy nivoly, nikoliv smrtí skutečnou. Nelze ukončit existenci neexistujícího. Unamuno pouze zabil existenci svého výplodu fantazie, své fikce, přerůstající myšlenky. Jedná se tedy jen o vraždu literární, vraždu dle Unamuna nezbytnou.

Po výše uvedeném činu se na scéně objevuje autorův osobnostní rys vnitřní rozpolcenosti. Díky ní se tak znovu zamýšlí nad svým jednáním a přehodnocuje jej. Hodlá Augusta znovu vrátit do života a dát mu právo naprosté svobody. Literární postava se mu však náhle zjeví ve snu a hovoří o nemožnosti zvrátit učiněné. Augusto se na tomto místě vyjadřuje o Unamunově generaci, vznáší ortel nad její „nechutí k činům“. V pozici mrtvého si je naprosto jistý, mínění autora považuje za nedůležité. Právě zde si lze povšimnout Augustovy nově získané sebedůvěry a názorové pevnosti. Nenechává se již autorem vyvést z míry, naopak, výroky potvrzuje svoji posmrtnou vyspělost: „...*Výtvor fikce – stejně jako člověka z masa a kostí, bytost, kterou nazýváte člověkem z masa a kostí a u které vám tělo ani kosti nepřipadají fiktivní – může umělec zplodit a může ho i zabít. Jakmile ho však jednou zabije, nemůže ho, ne, nemůže ho vzkřísit.*“ Následně nabádá autora, aby přemýšlel o vlastní existenci, zda je opravdová. Unamuno se potácí mezi snem a skutečností, zdá se mu o smrti. Skutečnost mu však dává žít, postava Augusta Péreze se vzdaluje z dohledu, stejně jako onen mlžný opar.⁹⁸

⁹⁶ Tamtéž, s. 260-262.

⁹⁷ Tamtéž, s. 264.

⁹⁸ Tamtéž, s. 266-269.

4.6 Celý muž

V rámci díla *Tři příkladné novely* vzniká, jak je z názvu kapitoly patrné, novela *Celý muž*. Opět se zde můžeme setkat s tradičními autorovými tématy. Problematika smrtelnosti člověka je doplněna dalšími úvahami. Jmenujme především konfliktní mezilidské vztahy. Od nich se potom odvíjí sporné otázky „lásky a žárlivosti“, „sňatku z rozumu“ nebo spor „krásy a lásky“.⁹⁹

Julie Yañezová byla „oficiální městkou kráskou“ Renady, její otec don Victorino krachující obchodníkem. Přesto věřil v lepší budoucnost, kterou svěřil do rukou své dcery Julie. Vše záviselo na výběru jejího partnera a následném sňatku. Ten měl představovat nezbytnou finanční injekci pro celou rodinu. Otec byl na Julii převelice přísný, její city mu nestály za pozornost. Usiloval jen o záchranu cti rodiny.¹⁰⁰

Dcera neměla o nápadníky nouzi. Žádný z nich se však nezalíbil jejímu otci, což zavadlo jen důvod k nekonečným hádkám. Na scéně se náhle dramaticky zjeví Alexandr Gómez – „celý muž“. Muž bohatý a pro ostatní nečitelný, vystupoval téměř jako ztělesnění „fantastické legendy“. Jeho krédem bylo bohatství, sám říkával, že: „*S penězi dojde člověk všude.*“¹⁰¹ Heslo nabývá pravdivosti ve chvíli, kdy si Alexandr kupuje důvěru Victorovy rodiny. Julie se stává jeho manželkou.¹⁰² Z rozumu, aby zachránila otce před krachem? Nebo z lásky a úžasu nad Gómezovým charisma? Právě tady a nejen zde, si Unamuno pohrává se svým čtenářem. Divák si není jistý ani pozdějším vývojem událostí, ani vývojem charakterů hlavních postav.¹⁰³ Autor ho udržuje v napjatém očekávání, do kterého zasazuje zápletku s knížetem z Bordavielly. Julie se po celou dobu manželství trápí nad otázkou lásky svého manžela. Cítí nejistotu a snaží se v Alexandrovi probudit žárlivost na důkaz jeho lásky. Ten tuto emoci však naprosto popírá. Nešťastná Julie se o jeho apatičnosti vyjadřuje slovy: „*Což ho vskutku nezneklidní, že kníže přichází, točí se kolem mne a dvoří se mi? Je to úplná důvěra v moji lásku a věrnost? Je to důvěra v moc, již má nade mnou? Je to lhostejnost? Miluje mne, či ne?*“¹⁰⁴ Julie se dokonce dozvídá o manželově nevěře. Alexandr ji však vůbec

⁹⁹ Čadová, R., *Opravdový muž škrubající krůtu*, c. d., s. 11.

¹⁰⁰ Unamuno, M., *Nada menos que todo un hombre = Celý muž*, Garamond, Praha 2007, s. 5-7.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 21-23.

¹⁰² Tamtéž, s. 31-33.

¹⁰³ Čadová, R., *Opravdový muž škrubající krůtu*, c. d., s. 11.

¹⁰⁴ Unamuno, M., *Nada menos que todo un hombre = Celý muž*, c. d., s. 51-53.

neskrývá, naopak, o smilstvu se služkou hovoří jako o „rozkoši z nečistoty“. Zároveň Julii pochlebuje, vyzdvihuje její krásu. Tento okamžik je vskutku kontroverzní. Unamuno doslova šokuje rozvíjejícím se charakterem celého muže.¹⁰⁵ K vyhocení rozehraného dramatu dochází v okamžiku, kdy je Julie předvolána před zraky lékařů duševních poruch. Alexandr zde pronáší: „...Žádný kníže mne nemůže urazit, ani se mi nemůže zpronevěřit má žena. Vidíte dobře, pánové, že má nešťastná žena zešilela...“¹⁰⁶ Unamuno se snaží očernit Gómezův charakter co možná nejvíce a nechá svou postavu promluvit ke knížeti: „Rozumíte mi tedy, kníže: buď prohlásí mou ženu za blázna, nebo vám oběma vystřelím mozek. Vyberte si.“¹⁰⁷ Kníže dává přednost životu před smrtí. Lítost nad Juliiným osudem? Ta tu takřka není patrná, Unamuno se nad rozhodnutím svých postav příliš nepozastavuje. Nechává je jednat v souladu s plynoucím dějem. A tak čtenáře nemůže vytrhnout z rovnováhy ani fakt, týkající se Juliiny hospitalizace v blázinci. Julie dochází k názoru, že bude lépe přistoupit na hru svého manžela. Byla to jediná možnost, jak si zachránit vlastní duševní zdraví. Přiznala se tedy k neexistující poruše vnímání.¹⁰⁸

Posléze jsme svědky poodhalení Alexandrova skutečného charakteru. Do této chvíle nás Unamuno přesvědčoval o jeho bezcitnosti. Nyní je však Gómez postaven před obvyklou otázkou jeho nejisté ženy, na kterou odpovídá: „Mám-li tě rád, děťátko, mám-li tě rád? Z celé duše své a z celého srdce svého – celým svým nitrem; víc než sebe sama! Když jsme se vzali – ne. Ale teď? Ted' ano! Slepě, šíleně. Jsem víc tvůj než ty má.“ Julie je z jeho odpovědi nadšená, přestože se o Alexandrově niterném pocitu nemůže nikomu zmínit.¹⁰⁹

Pro čtenáře *Mlhy* jistě nebude žádným překvapením závěr díla *Celý muž*. Zdraví Julie si vybírá svou daň. Vážně nemocná manželka tedy umírá v náručí svého manžela. Ten si až v těchto okamžicích uvědomuje možnost porážky. Zdá se, že smrti manželky nerozumí, stejně jako nerozumí Bohu, a tak křičí: „Bůh? Kde je Bůh? Nikdy jsem na něho nemyslel!“¹¹⁰ Ano, opravdu, Alexandr na něj nemyslel, protože na něj myslet nepotřeboval. Potřeba přítomnosti Boha u něj vznikla až poté, co se dostal do mezní

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 73-75.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 83.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 85.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 89.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 93.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 107.

situace. Začíná si být vědom své malosti a nemožnosti jakkoli zvrátit situaci. Toho by byl schopen snad jen Bůh, Bůh, za kterého se do té doby považoval.

Unamuno se loučí nejen s postavou Julie, ale i s Alexandrem samotným. Oba jedinci překračují práh existence a směřují k neexistenci. Autor je skutečným mistrem tragických konců. Opět se mu v nás, čtenářích, podařilo vyvolat onen „tragický pocit života“.

5 Závěr

Pevně doufám, že ti, kteří došli až k samému závěru předložené práce, nejsou zklamaní. K dokonalosti vede opravdu dlouhá cesta, tuto práci považuji jen za její skromný počátek.

V úvodu jsem nastínila jednotlivé části své odborné práce. Domnívám se, že čtenář jistě ocení historicko - kulturní kontext, do kterého je celý výtvar zasazen. Znovu zdůrazňuji, že bez uvedení tohoto podstatného pilíře, si nelze představit možnost pochopení předkládané problematiky. Onen zmiňovaný kontext je vcelku rovnoměrně rozložen do prvních dvou oddílů. Čtenář se zde dozvídá o zákulisí tehdejší nelehké španělské situace, a o důsledcích z ní plynoucích. Na řádcích této práce může upozorovat podstatné téma španělského problému, který ovlivnil myšlení zmíněných generačních hnutí. Usilovala jsem o to, aby čtenář porozuměl obzvláště motivaci členů generace 98. Ta je pro mou činnost stěžejní, neboť jejím čelním představitelem není nikdo jiný než Miguel de Unamuno.

Uvedeným jménem se dostáváme ke třetí a čtvrté - závěrečné části předkládané práce. Mým cílem bylo představit tohoto vskutku originálního španělského autora. Záměrně užívám slova představit, jelikož na české scéně se s tímto myslitelem setkáme jen zřídka. Nutno podotknout, že je to velká škoda. Pevně věřím, že se mnou budete i vy, čtenáři, po přečtení práce souhlasit. Doufám, že jsem vám poskytla alespoň skromný vzhled do problematiky Unamunovy kontroverzní osobnosti a jeho tvorby. Vzhledem k myslitelově rozsahu díla, považuji tuto práci za pouhou špičkou ledovce. Představuje první krok vedoucí k jádru Unamunova složitého myšlení. Snaží se vcítit a neposuzovat, přestože k tomu ona neustále přítomná kontradikce ponouká.

6 Summary

The subject of my B. A. thesis is that of *The Literary Oeuvre and the Issue of Human Existence*. As such, its scope could doubtless be very wide, and handling it successfully within reasonable space and time limits calls for narrowing the latitude.

I have chosen to narrow the latitude and focus on a major figure of the Spanish literature, namely Miguel de Unamuno. This unique and original thinker is little known in the Czech Republic, and I should like to shed some light on his “controversial personality” to bring him closer to the reader.

The thesis has four parts: Part One deals with Spanish literature in general terms, how it developed over centuries, and what the distinct stages were. Since the development of Spanish literature would be incomplete without some important historical connotations, these are surveyed in the last sub-chapter of Part One.

Part Two is devoted to the generational movement in Spain, notably that of 1898. Since Unamuno was one of the most prominent members of that generation, it is crucial to take a closer look at the whole movement. Part Two is presented in several sub-chapters providing valuable information on the rise of the 1898 generation and its causes, its predecessors as well as followers, and the works of individual members. It has to be said that the 1898 generation was of a pessimistic outlook, reflecting the unsatisfactory political and social situation of its time.

Part Three, Four is devoted to Miguel de Unamuno himself, his life and its vicissitudes wherein often lies the key to a writer’s work. The reader can take advantage of finding here the main ideas of Unamuno’s idiosyncratic literary style as well as analyses of some of his major works, with existentialist undertones. The thesis specifically deals with Unamuno’s essays and novels.

The aim of my research was to form a holistic view of the subject and present it within the wider cultural as well as historical contexts. It may be seen as an attempt

to tackle the issue of human existence as if through the eyes of Miguel de Unamuno, one of the pioneers of existentialist thought.

7 Seznam použité literatury

Monografie

BĚLIČ, Oldřich; FORBELSKÝ, Josef. *Dějiny španělské literatury*. 1. vyd. Praha : SPN, 1984. 264 s.

ČERNÝ, Václav; GRAUOVÁ, Šárka, ed. *Studie o španělské literatuře*. B.p.v. Praha : Cherm, 2008. 414 s. Duch a tvar; sv. 3. ISBN 978-80-86370-36-1.

ČERNÝ, Václav; VÍŠKOVÁ, Jarmila, ed. *První a druhý sešit o existencialismu*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1992. 152 s. ISBN 80-204-0337-X.

FORBELSKÝ, Josef. *Španělská literatura 20. století*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1999. 332 s. ISBN 80-7184-806-9.

CHABÁS, Juan. *Dějiny španělské literatury*. 1. vyd. Praha : SNKLHU, 1960. 487 s. Dějiny literatur; sv. 5.

UNAMUNO, Miguel de. *Celý muž = Nada menos que todo un hombre*. B.p.v. Praha : Garamond, 2007. 116 s. ISBN 978-80-86955-67-4.

UNAMUNO, Miguel de. *Španělské essaye*. 2. vyd. Brno : Vetus Via, 1997. 108 s. ISBN 80-86118-00-2.

UNAMUNO, Miguel de. *Tragický pocit života v lidech a v národech*. B.p.v. Praha : Symposion, 1927. 233 s.

UNAMUNO, Miguel de. *Mlha*. 1. vyd. Praha : Odeon, 1971. 275 s. Světová četba; Sv. 422.

UNAMUNO, Miguel de. *Svatý Manuel Dobrotivý, mučedník*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 1999. 79 s. ISBN 80-86263-01-0.

Články, stati

BASDEKIS, Demetrios. *Miguel de Unamuno*. New York : Columbia University Press, 1969. 48 s. Columbia Essays on Modern Writers; nr. 44.

ČADOVÁ, Romana. Opravdový muž škubající krůtu. *Literární noviny*, 2007, roč. 18, č. 27, s. 11. ISSN 1210-0021. Recenze na: Unamuno, Miguel de. *Nada menos que todo un hombre = Celý muž*. Praha : Garamond, 2007.

FOUSEK, Michal. Miguel de Unamuno. O člověku, pro člověka. *Svět literatury*, 2007, č. 35, s. 116-125. ISSN 0862-8440.

FOUSEK, Michal. Miguel de Unamuno - svévole nebo subverze. *Svět literatury*, 1999, č. 17, s. 105-111. ISSN 0862-8440.

NOVOTNÁ, Jana. Kontroverzní Unamuno. *Tvar*, 1992, roč. 3, č. 22, s. 2. Dostupné také z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/3.1992/22>>. ISSN 0862-657X.

VANĚK, Jiří. Paradoxy vášně. *Nové knihy*, 1997, roč. 37, č. 28, s. 2. ISSN 0322-922X. Recenze na: Unamuno, Miguel de. *Španělské essaye*. Brno : Vetus via, 1997.

Elektronické dokumenty

Introducción al Siglo XX [online]. [citováno 21. března 2012] Dostupné z WWW: <http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/intr_sigloxx.html#>.

Siglo XX: Literatura de la Generación del 98 [online]. [citováno 23. března 2012] Dostupné z WWW: <<http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/index.html>>.

Novacentismo y Generación de 1914 [online]. [citováno 2. dubna 2012] Dostupné z WWW: <https://portal.zcu.cz/wps/PA_Courseware/DownloadDokumentu?id=31098>.

Miguel de Unamuno (1864 – 1936) [online]. [citováno 25. března 2012] Dostupné z WWW: <<http://www.rinconcastellano.com/sigloxx/unamuno.html#>>.

Historia del Partido Socialista Obrero Español [online]. [citováno 25. března 2012] Dostupné z WWW: <<http://www.psoe.es//ambito/historiapsoe/docs/index.do?action=View&id=460110>>.